

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN MUHAFAZAKÂR ULUSAL TARİH TEZİ KURGUSU

*Yalın ALPAY***

ÖZET

Modern ulus, rasyonel bir tasarımın, tarih çerçevesinde irrasyonel öğelerle inşasıdır. Ulusal tarih, tasarlanan ulusların içte özgüveni ve birleştiricisi, dışta da meşrulaştırıcısı olacak şekilde icat edilen bir geçmişdir. Türkiye'nin ulusal tarih inşasının başlıca iki damarı devrimci Kemalist tarih tezi ile Köprülü'nün muhafazakâr tarih tezidir. İcat edildikleri 1930'lu yıllarda egemen olan devrimci Kemalist tarih tezi, günümüzde yerini muhafazakâr Köprülü tarih tezine bırakmıştır. Ancak günümüzde neredeyse kusursuz bilimsel çalışmalar olarak görülen Köprülü'nün yapıtları, aslında yoğun bir ulusalcılığın yönlendirdiği metinlerdir ve Köprülü'nün tezi de en az Kemalist tez kadar icat edilmiş / kurgulanmış bir tezdır.

Anahtar Kelimeler: Fuat Köprülü, muhafazakârlık, ulusal tarih, Türk tarih tezi, ulusal kültür, ulusal edebiyat, Ziya Gökalp, Şarkiyatçılık, ulus inşası

* İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

* Metnimin taslak halini okuyup bana çok yerinde katkılarda ve eleştirilerde bulunan Prof. Dr. Levent Ürer'e önemli bir teşekkür borçluyum. Elbette tüm hatalar bana aittir.

GİRİŞ

Tarih yazımının geçmişi uzun olmakla birlikte, tarihin ayrı bir bilim dalı haline gelmesi henüz çok yenidir ve akademik tarihçilik ancak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkabilmiştir.¹ Avrupa'nın ilk akademik tarih kürsüleri 1810 yılında Berlin Üniversitesi'nde, 1812 yılında da Sorbonne'da kurulmuştur fakat bu yeni bilim dalının Avrupa'da yaygınlaşması uzun sürmeyecektir.² Tarihin akademik bir disiplin halini alması, çeşitli tarih topluluklarının ve büyük ulusal tarih dergilerinin kurulmasını teşvik etmiş ve yüzyılın ilk yarısında kurulan *Monumenta Germaniae Historica* ile *Ecole des Chartes* gibi tarih topluluklarını, yüzyılın ikinci yarısında Avrupa ülkelerinde peşi sıra açılan büyük ulusal tarih dergileri izlemiştir. 1859'da *Historische Zeitschrift*, 1876'da *Révue Historique*, 1884'de *Rivista Storica Italiana* ve 1886'da da *English Historical Review* bu eğilimin öncüleri olmuşlardır.³

Tarihin akademik bir kürsüye geç kavuşmasına karşın Avrupa'da çok hızlı yaygınlaşan bir bilim ve ilgi alanına dönüşmesinin ardında, yüksek bir siyasal nitelik taşıması ve ciddi bir meşrulaştırılabilirlik kapasitesine sahip olması yatmaktadır. Tarihin bu özellikleri ilk olarak devletler tarafından araçsallaştırılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın devletleri tarih konusunda üniversitelere, enstitülere, topluluklara ve dergilere sağladıkları ekonomik kaynaklar ve istihdam olanakları karşılığında tarihçilerden arşivlerden, kendi ulusçuluklarına bilimsel yetke sağlayacak kanıtlar bulmalarını istemiştir.⁴ Bu uğurda on dokuzuncu yüzyılın profesyonel tarihçileri neredeyse her yerde mensubu oldukları ülkelerin ulusal tarihlerine özgü imgeler yaratmaya koyulmuşlardır.⁵ Tarihçiye yüklenen ödev, tarih metinleri yazarak, gerçekte yeni bir varlık olan ulus devlete bir geçmiş yaratmak, bu yeni var-

¹ Fuchs, E. (2002) "Conceptions of Scientific History in the Nineteenth-Century West", *Turning Points in in Historiography: A Cross-Cultural Perspective*, (ed. Wang, Q.E. & Iggers, G.G.), The University of Rochester Press, New York, s. 148.

² Anderson, B. (2006) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London, s.194.

³ White, H. (1975) *Metahistory, The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, s.136.

⁴ Iggers, G.G. (2000) *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, (çev. Güven, G.Ç.), Tarih Vakfı Yurt, İstanbul, s.28.

⁵ Iggers, G.G. (2003) "20. Yüzyılda Tarih Yazımı", (çev. Elhüseyni, N.), *Tarihin Kötüye Kullanımı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul, s.4.

lığı eski kılmaktır.⁶ Böylece gerçekte ne eski, ne de doğal olan uluslar, bu sıfatlarını “ulusal tarih” adı verilen ve çok yeni üretilmiş söylemler aracılığıyla kendileri inşa etmişlerdir.⁷ Bu yüzden tarih, ulusçuluğun ve ulus oluşumunun odak noktası olmuştur.⁸ Ulus, tarih yaratarak gerçekleştirilen özel bir bütünleşme olarak meydana çıkmıştır ve bu nedenle kendi tarihine ilişkin bir anlayışı bulunmayan bir ulusun varlığı söz konusu değildir.⁹ Ulus, insanları ne oldukları temelinde değil, onların geçmişte ne olduklarına ilişkin sahip oldukları anıların temelinde bir araya getirir. Bir ulusun tarihsel tanımından başka tanımı yoktur.¹⁰ Bunda modernitenin kutsalın etkisini azaltmasıyla topluluk oluşturmada ortak belleğin eskisine oranla önem kazanmasının etkisi vardır.¹¹

Tarihle bu denli işbirliği içerisinde olan ulusçuluğun ortaya çıkışı da doğal olarak akademik tarihçiliğin kuruluşuyla aynı zamanlardadır. Kedouire'e göre, ulusçuluk on dokuzuncu yüzyılın başında Avrupa'da icat edilmiştir.¹² Carr modern ulusçuluğun ancak on dokuzuncu yüzyılda biçimlenmeye başladığını söyler.¹³ Calhoun bu tarihi çok az daha geriye çekerek, ulusçuluğun on sekizinci yüzyıl sonunda ortaya çıktığını iddia etmektedir.¹⁴ Smith de benzer şekilde ulusçuluğun ancak on sekizinci yüzyılın sonunda gerçekleştiğini ileri sürer.¹⁵ Ulusçuluğun tam da tarih yazımının akademik bir disiplin hale geldiği ve devlet destekli üretim yapmaya başladığı dönemde modern anlamına kavuşmaya başlaması ulusçuluğun bir ideoloji olarak meşrulaştırılabilmesi ve yayılabilmesi

⁶ Hill, C.L. (2002) “National Histories and World Systems: Writing Japan, France, and the United States”, *Turning Points in Historiography: A Cross-Cultural Perspective*, (ed. Wang, Q.E. & Iggers, G.G.), The University of Rochester Press, New York, s.163.

⁷ Smith, A.D. (2001) “Milliyetçilik ve Tarihçiler”, *Tartışılan Sınırlar, Değişen Milliyetçilik*, (çev. Türkmen, İ.), Şehir, İstanbul, s.51.

⁸ Smith, A.D. (2002) *Ulusların Etnik Kökeni*, (çev. Bayramoğlu, S. & Kendir, H.), Dost, Ankara, s.193.

⁹ Suny, R.G. (2001) “Constructing Primordialism: Old Histories for New Nations”, *The Journal of Modern History*, Vol.73 (4), s.869.

¹⁰ Guehenno, J.M. (1998) “Ulusların Sonu”, (çev. Özcan, M.E.) *Demokrasinin Sonu*, Dost, Ankara, s.16.

¹¹ Tekeli, İ. (1998) “Uluslaşma Süreçleri ve Ulusçu Tarihyazımı Üzerine”, *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*, Dost, Ankara, s.117.

¹² Kedourie, E. (1961) *Nationalism*, Hutchinson & Co., London, s.9.

¹³ Carr, E.H. (1945) *Nationalism and After*, MacMillan, London, s.7.

¹⁴ Calhoun, C. (1997) *Nationalism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, s.9.

¹⁵ Smith, A.D. (1991) *National Identity*, Penguin, London, s.44.

için en çok gereksindiği cephanenin yani “soykütüksel yaklaşım”ın yalnızca tarihçiler tarafından üretilebiliyor olmasındandır.¹⁶

Böylece uluslaşmanın başladığı on dokuzuncu yüzyıl boyunca devletler tarihçilerden, geçmişi tarayarak kendi yaşadığı çağda bir ulusun varlığını meşrulaştıracak/kanıtlayacak verileri bulmak ya da yaratmak, ulusal kültürün temellerini, özünü, gelenekleri ve görenekleri, sembolleri, törenleri aracılığıyla açığa çıkarmak ya da tasarlamak için yararlanmışlardır. Hedef, monarşilerin tarihten çekilmesiyle birlikte halk egemenliğine dayalı ulus devletin yeni siyasal birim olarak ortaya çıkmasının ardından, sınırlı miktardaki dünya toprağı üzerinde sınırsız sayıda ulus devlet kurmak isteyen gruplar arasındaki yarışta diğer adayları geride bırakarak ulus devlet haline gelebilmek ve uluslararası sistem tarafından tanınan bir devlet, kabul edilen bir aktör olmaktır.

Mazzini 1857’de bir halkın bir ulus olarak sınıflandırılabilmesi ve ulus devletini kurabilmesi için gereken ölçütleri dört maddede özetliyordu. Bunlar, tarihsel bir bağ, yazılı bir ulusal edebiyat, yerleşik entelektüellerin varlığı ve kanıtlanmış bir fetih yeteneğiydi.¹⁷ Tarihsel bağ, köklerin eskiliğini, ulusal edebiyat, ortak bir kültürün varlığını, yerleşik entelektüeller, ulusun kendi ulusçuluğunun bilincinde olmasını, kanıtlanmış fetih yeteneği de bu ulusun yüzlerce yıllık geçmişinden bugüne gelirken başka uygarlıklar tarafından etki altına alınmadığını temsil etmektedir. Buna göre Mazzini’nin ölçütleri, “öz”ü çok eskilerde ortaya çıkmış bir ulusal çekirdeğin, aradan geçen yüzyıllar boyunca başka uygarlıkların etkisi altında kalmadan, kendisine ait bir kültür yaratmayı başarak bugüne kadar gelmesini ve bu ulusal topluluğun kendi ulusluğunun bilincinde olmasını sınamaktadır. Dolayısıyla ulus devlet kurmak isteyen her topluluk, bu ölçütlerin sınamasından başarıyla geçmek ve teritoryal olarak aynı topraklarda ulus devlet kurmak isteyen diğer toplulukları uluslararası sistem dışına atmak zorundaydı. Bu konuda çok ciddi bir mücadele söz konusuydu zira uluslaşabilme, on dokuzuncu yüzyılın sonundaki uluslararası örtük mutabakatın hangi siyasal birimleri tanıyacağıının en önemli ölçütüydü.¹⁸ Tüm yirminci yüzyıl boyunca da

¹⁶ Palti, E.J. (2002) “The Nation as a Problem: Historians and the ‘National Question’”, *History and Theory*, Vol.40 (3), s.324, 325.

¹⁷ Hobsbawm, E.J. (1997) *Nations and Nationalism*, Cambridge University Press, s.55, 56.

¹⁸ Calhoun, C. (1997) *Nationalism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, s.18.

siyasetin ve devlet oluşturma'nın meşruluk zemini ulusçuluk olmuştur.¹⁹ Bu yüzden de, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında devletlerin tarihçilerden beklentisi ulusal bir tarihsel "öz" icat etmeleri, bu "öz"ü ulusal bir edebiyatla sarmalayarak sürekliliği olan bir kültüre dönüştürmeleri, ülkenin entelektüelleri olarak icat ettikleri ulusal bilinci taşımaları ve yaymaları ve son olarak da yazdıkları siyasi tarihlerde kendi uluslarını fetih yeteneğine sahip bir şekilde tasarlamalarıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye de bu konunun bir istisnası değildi.

Türkiye'nin ulus devlet kurabilmek için dayanacağı ulusal kimlik Türk kimliğiydi. Fakat yirminci yüzyılın başında Türk kimliği yurt içinde de, yurt dışında da itibarlı bir kimlik değildi ve bu durum, yeni Türkiye'nin siyasi gücünün sınırlanmasına yol açıyordu. Türkler Avrupalı tarihçiler tarafından yağmacı, göçebe, barbar, gelişmekten yoksun, vahşi ve şiddet düşkünü varlıklar olarak tanımlanıyor, silah zoruyla ele geçirdikleri yerlerdeki uygarlıkları yok eden kişiler şeklinde tanıtılıyordu.²⁰ Berlin'de İslam bilimleri öğretmeni Prof. Dr. Martin Hartmann, Türkleri kültür varlıklarını yıkan ancak kültür değerleri yaratmak üzere hiç ama hiçbir şey yapamayan aşağı bir ulus olarak nitelendiriyordu.²¹ Dönemin İngiltere Başbakanı Lloyd George, 1914 yılında Türkleri "bir insanlık kanseri, kötü yönettikleri toprakların etine işlemiş bir yara" olarak tanımlamakta ve Türklerin olası bir zaferini "Asya'dan Avrupa'ya taşınacak olan (...) talan, zulüm ve cinayet meşalesi" olarak nitelemekteydi.²² Ona göre Türkler Avrupa uygarlığının dışına atılmalıydı zira "Türkler yüzyıllarca Avrupa'da kalmışlar ve Avrupa'nın başına daima dert açmışlardır. Hiçbir zaman Avrupalı olamamışlar, Avrupa uygarlığını benimsememişlerdir".²³ Paris Konferansı sırasında 1919 yılının ilk aylarında yapılan görüşmelerde İngiltere'nin Doğu siyasetinden sorumlu kabine komitesinin başkanlığını yürüten Lord Curzon, "Türklerin Avrupa'daki varlığı herkes için tam anlamıyla bir kötülük kaynağı olmuştur. Neredeyse beş yüz yıldır süren bu varoluşun ne Türkler ne de Türk ol-

¹⁹ Smith, A.D. (2002) *Ulusların Etnik Kökeni*, (çev. Bayramoğlu, S. & Kendir, H.), Dost, Ankara, s.171.

²⁰ Alpay, Y. (2012) "Türklüğün Antropolojik İcadı", *Akşam Kitap*, Sayı:18, s.17

²¹ Tunçay, M. (1991) *Cihat ve Tehcir*, Afa, İstanbul, s.47.

²² Avcıoğlu, D. (1974) *Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt I*, İstanbul Matbaası, İstanbul, s.35, 36.

²³ *Ibid*, s.36.

mayanlar için tek bir yarar sağladığı görülmemiştir” demiş ve “Türklerin sicillerinin Doğu dünyasının tarihinde neredeyse benzeri olmayan bir şekilde kötü yönetimden, baskıdan, entrikadan ve katliamdan ibaret” olduğunu ileri sürmüştür.²⁴ Aynı yıl, Serv Antlaşması çerçevesinde Müttefik ve Ortak Devletler Konsey’inin metinde şöyle deniyordu: “İster Avrupa’da, ister Asya’da, ister Afrika’da olsun, herhangi bir ülkede Türk yönetiminin kurulmasını, o ülkenin maddi gönenç ve kültür düzeyinde bir azalmanın izlememiş olmasına rastlandığı görülmemiştir. Yine aynı biçimde Türk yönetiminin sona ermesi sonucunda, maddi gönençin artmadığı ve kültür düzeyinin yükselmediği de görülmüş değildir. Ne Avrupa Hıristiyanları arasında, ne de Suriye, Arabistan ve Afrika Müslümanları arasında, Türk eline geçirdiği yerleri yıkmaktan başka bir şey yapmış değildir. Savaşla elde ettiğini, barış içinde geliştirme yeteneğini hiçbir zaman gösterememiştir: Türk’ün nitelikleri arasında bu yoktur.”²⁵ Batı’ya göre Türkler dokuzuncu yüzyılda İslam uygarlığı alanına girmeden önce son derece geri ve göçebe bir toplumdur ve herhangi bir uygarlığa geçiş aşamasından bile yoksundular. Bağdat’ın alınmasından sonra ortaya çıkan Türk-İslam devletlerine Türkler kendilerinden hiçbir şey katmamışlardı ve uygarlık namına gerçekleştirdikleri her şeyi İran-İslam geleneğine borçluydular.²⁶ Avrupalı tarihçilerin çoğunluğu Türkleri yağmacı, göçebe, barbar, vahşi ve şiddet düşkünü, uygarlık yoksunu ve düşmanı varlıklar olarak resmetmişlerdir.²⁷ Uygarlıktan böylesine uzak bir kavim olan Türklerin büyük ve karmaşık devletler kurma yeteneği olmadığına göre Osmanlı İmparatorluğu da Türklerin başarılarıyla açıklanamazdı. O halde Osmanlı İmparatorluğu tüm kurumlarını Bizans’tan almış olmalıydı.²⁸ Dil olarak da Türklerin Selçuklular döneminde Farsça, Osmanlı döneminde de Rumca’yı kullandıkları iddia ediliyordu.²⁹

²⁴ MacMillan, M. (2002) *Paris 1919, Six Months That Changed the World*, Random House, New York, s.373.

²⁵ Okay, O. (1981) *Serves Antlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanaqları ve Bunlara İlişkin Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s.LXXII

²⁶ Berktaş, H. (1983) *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, s.19

²⁷ Kaiser, T. (2000) “The Evil Empire? The Debate on Turkish Despotism in Eighteenth-Century French Political Culture”, *The Journal of Modern History*, Vol.72 (1).

²⁸ Gibbons, H.A. (1998) *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, (çev. Özdem, R.H.), 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, s.61

²⁹ Köprülü, F. (2004) *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ, Ankara, s.147

Batı'nın bu iddiaları Türkler için salt kültürel bir aşığılamadan ibaret kalmıyor, aynı zamanda da ulus olabilme ölçütlerine gönderme yaparak, Türklerin bir ulus-devlet kurmalarının önüne geçiyordu. Ulus olma ölçütlerine göre gerekli olan özel bir yurt ile bağ, ortak bir geçmiş, gelişkin ve yazılı bir dil, yazılı bir kültür ve uygarlık gerekliydi.³⁰ Oysa Batılı entelektüellerin, yazarların, tarihçilerin ve siyasetçilerin ortak iddiaları Türklerin her hangi bir uygarlık üretmedikleri ve feth ettikleri yerleşik kültürlerin uygarlıklarını aldıkları, gelişkin bir dile sahip olmadıkları ve feth ettikleri yerleşik kültürlerin dillerini kullandıkları, özel bir yurt ile bağa sahip olmayıp göçebe olduklarını ve yerleşikleri sonradan gelerek yerlerinden ettiklerini, kısacası hiçbir kültür ve uygarlık üretmedikleri idi. Bu durumda Wilson İlkeleri gereği Anadolu'da kurulacak ulus-devlet ya da ulus-devletlerin Türkler tarafından değil, Türklerden çok daha önceki yıllardan beri yaşayan ve Anadolu topraklarında köklü uygarlıklar kuran Rumlar ve Ermeniler tarafından kurulması gerektiği sonucu çıkıyordu.

Bu teoriler tarihsel ve kültürel temeller üzerine kuruluydu. Fakat Batı bu tarihsel ve kültürel bağlam dışında da Türklüğü uygarlık kuramayan bir kimlik olarak addediyordu. O dönemde Batı'da pozitif bir bilim sayılan fiziksel antropolojiye göre ırklar arasında bir hiyerarşi vardı ve Türk ırkı, hiyerarşik olarak da Avrupa ırkına göre ikinci sınıf bir ırk olarak nitelendiriliyordu.³¹ Özetle Batı'nın savları entelektüel ve sözde bilimsel iken, savların sonuçları siyasaldı. Türkiye'nin bir an önce Batı'nın bu entelektüel ve sözde bilimsel tezlerini çürütmesi gerekiyordu. Yeni Cumhuriyet'in cephelerde savaşarak elde ettiği topraklarda kurduğu yeni ulus-devletin dış politikada siyasal kabul görebilmesi için ve aynı zamanda iç siyaset bağlamında da yurttaşlarına kıymetli ve övünç duyulacak bir kimliğe sahip olduklarını göstermek için derhal kendisini uzun yıllara dayanan özgün bir uygarlık, gelişkin bir yazılı dil sahibi, özel bir yurt ile derin bir baği bulunan ve ırksal olarak birinci sınıf bir etnik grup olarak tanımlaması ve bunu inandırıcı/bilimsel bir şekilde sunması gerekiyordu. Bu sürecin yönetimi, ülkenin kurucu başkanı Atatürk tarafından gerçekleştiriliyordu. Fakat Türkiye'nin sıkıntıları çoktu, zira yeni cumhuriyete, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan kuvvetli bir tarih ekolü

³⁰ Meinecke, F. (1970) *Cosmopolitanism and the National State*, Princeton University Press, s.9.

³¹ İnan, A. (1939) "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, Cilt:3 (10), s.244

yoktu ve geçmiş çok yüzeysel bir biçimde ele alınıyordu.³² Türk tarihi konusunda okunan yapıtlar Türklerin kendi yapıtları değil, Avrupalıların Türkler üzerine yaptıkları çalışmalardı. Bu durum, Türkiye'nin kendisine bir geçmiş, bir kültür ve bir uygarlık birikimi tasarlamasına engel oluyor ve Oryantalist Batı'nın, Doğu'lu bir devlete bakışındaki tüm önyargıları sonuna değin kullanarak, Türkiye'yi ve Türklük kimliğini ikinci sınıf bir biçimde konuşlandırıyor. Türkiye'nin acilen bir tarih tasarımına, muhafaza etmeye değecek değerler üretmeye ihtiyacı vardı.

Türkiye'deki kadroların entelektüel ve bilimsel anlamlardaki nitel ve nicel yetersizlikleri yüzünden Türkiye'de muhafaza edilecek kültürel değerlerin üretilmesi çeşitli aksaklıklarla ilerlemiştir. İşte Fuat Köprülü'nün önemi tam bu noktada kendisini göstermiş ve Türkiye'nin yeni ulusal kimliğinin inşa edilmesinde ve muhafaza edeceği değerleri geçmişten bulup çıkarmasında/icat etmesinde yaygın kabul görecektir temelini oluşturmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 Devrimi yaşanırken henüz yalnızca on sekiz yaşında genç bir şair olan Fuat Köprülü, daha Hukuk fakültesinde öğrenciyken katıldığı Fecr-i Ati grubunun dergisi olan *Servet-i Fünun*'da şiirler yazıyor, *Mehasin* ve *Tanin* gazetelerinde yazılarını yayınlıyordu. Edebiyata olan ilgisinin artmasıyla birlikte 1909'da Hukuk eğitimini yarıda bırakmış ve kendisini tamamıyla edebiyat çalışmalarına vermiştir. İleride profesörlük unvanı almasına karşın, aslında lisans eğitimini bile tamamlamış değildi.³³ Bu ilk gençlik döneminde Fecr-i Ati kütüphanesi adına bir de *Hayat-ı Fikriye* adlı bir kitap sıkıştırmış ve daha bu yapıtında bile gelecekteki yazma yöntemini ortaya koymuştur: pozitivism.³⁴ Ancak Köprülü'nün ilerideki tüm yapıtlarının temel ögesi olan ulusçu düşünce henüz bu dönemde oluşmamıştır ve aksine ortada tam da ulusçuluk karşıtı bir Köprülü figürü vardır. Balkan Savaşları'nın sona erdiği 1913 yılına değin, edebiyat ve sanatın yalnızca "sanat sanat içindir" düsturu çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğini düşüncesini koruyacak ve sonuna değin savunacak olan Köprülü, bu dönemde sanatsal anlamda estetik odaklı ve bireyci bir tutum izlemiş, siyasal olarak da kendisini Osmanlı ve kozmopolit bir şekilde konumlandırmıştır. Bu yüzden de 1908-1913 arasındaki ilk gençlik döneminde, ulusal

³² Ortaylı, İ. (2010) "Resmi Tarihçilik Sorunu Üzerine", *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih-yazımı*, (ed. Berktaş, A.), Türkiye İş Bankası, İstanbul, s.47.

³³ Feridun, H. (1939) "Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam", *Yedigün*, Sayı:352, s.10.

³⁴ Alpay, Y. (2003) "Fuat Köprülü", *Muhafazakarlık*, (ed. A. Çiğdem), İletişim, İstanbul, s.148

amaçlar doğrultusunda estetik Osmanlı dilini, ulusal bir edebiyat üretmek adına sadeleştirmeye ve öz Türkçeleştirmeye çalışan Yeni Lisan Hareketi'ni ve bunu yaymaya çabalayan Genç Kalemler grubunu dile zarar veren bir girişim olarak değerlendirmiştir.³⁵ Ulusal Türk edebiyatını savunanlara her fırsatta doğrudan karşı çıkmıştır.³⁶ Ona göre “milletin ve vatanın yüce menfaatlerine hizmet” etmek üzere edebiyat yapmak, kişinin kendini kandırmasından başka bir şey değildir.³⁷ O dönemin Köprülü'sü için edebiyatta ulusalcılık son derece temelsiz ve kabul edilemez bir yaklaşımdır.³⁸

Ancak 1913'ten itibaren Köprülü'nün ulusalcılığa yaklaşımında keskin bir dönüş gerçekleşir ve bunda Balkan Savaşları sonrasında uyanan Türk ulusalcılığının etkisi kadar Ziya Gökalp'le gerçekleştirdiği tanışıklığın etkisi de vardır. Gökalp'in, Köprülü üzerindeki izdüşümü derin olmuştur.³⁹ İkili-nin tanışmasının ardından Köprülü *Servet-i Fünun*'da yazmayı 1913 yılı itibarıyla bırakmış ve o güne değin eleştirmiş olduğu *Türk Yurdu*'nda yazmaya başlamıştır. Aynı yılın son ayında, Köprülü, Gökalp'in tavsiyesi sayesinde Darülfünun'da edebiyat hocalığına tayin edilmiştir.⁴⁰

Gökalp Etkisi

Gökalp, 1908'den itibaren İttihat ve Terakki Partisi'nin Genel Merkez üyesi olarak çalışmış ve görevini 1918'de İttihat ve Terakki kendisini resmen feshedinceye değin sürdürmüş bir siyasetçi olmakla birlikte, siyasete doğrudan karışmak yerine, (hükümette yer almasına yönelik önerileri kabul etmemiştir) Türkçülük çerçevesinde sistemli düşünceler üreterek siyaset yapmayı tercih etmiştir.⁴¹ Kendisini 1911 yılında *Genç Kalemler*'de yayınladığı “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” adlı makalesiyle Türkçülük hareketi-

³⁵ Köprülü, F. (1328) “Türklük ve Yeni Lisan”, *Servet-i Fünun*, Vol.42 (1091).

³⁶ Köprülü, F. (1327) “Tahassusat-ı Sanat: Din ve Edebiyat”, *Servet-i Fünun*, Vol.41 (1047), s.3.

³⁷ Köprülü, F. (1327) “Sanatkar ve Hayat”, *Servet-i Fünun*, Vol.42 (1067), s.3, 4.

³⁸ Köprülü, F. (1327) “Edebiyatlar Arasında”, *Servet-i Fünun*, Vol.41 (1043), s.54.

³⁹ Turan, O. (1953) “Mukaddime”, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, (Melanges & Köprülü, F.), Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi, İstanbul, s.ix.; İnalçık, H. (1968) “Türk İlimi ve M. Fuad Köprülü”, *Türk Kültürü*, Vol.6 (65), s.104, 105.; Filipoviç, N. (1999) “Müellif Hakkında Not”, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Köprülü, F.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.xxxii.

⁴⁰ Karpat, K. (2012) “Mehmet Fuat Köprülü ve Osmanlı: Muhafazakar Modern Bir Tarihçi”, *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.18.

⁴¹ Parla, T. (1985) *The Social and Political Thought of Ziya Gökalp 1876-1924*, E.J. Brill, Leiden, s.13.

nin kuramsal temellerini oluşturan kişi olarak niteler.⁴² Gökalp tam bir muhafazakardır ve ona göre “yeni değerler yaratmak olanaksızdır”. Bu nedenle Türkçülüğün amacı “milli harsı aramak” yani ulusun ruhunda gizli kalan kültürü gün ışığına çıkarmak olmalıdır. Zira Gökalp’e göre Türkler yüzyıllardır kendi ulusal geleneklerinden uzaklaşmışlar ve diğer halkların kültürlerini benimsemişlerdir.⁴³ Gökalp’e göre bundan böyle Türklerin görevi milli kültürlerini aramak, unutulduğu yerlerden çıkarıp bulmak ve seçkinleri milli kültürle buluşturmadır.⁴⁴ Bunun yolu ise, seçkinlerin halka gitmeleridir zira “milli kültür denilen şey yalnız halkta vardır” ve “seçkinler henüz milli kültürden nasiplerini almamışlardır”. Bununla birlikte, “milli kültürden mahrum bulunan seçkinler” de “medeniyete maliktir”ler. Böylece seçkinler halka giderek “halktan milli kültür terbiyesi” alacaklar ve halka da “medeniyet götürecek”lerdir.⁴⁵ Böylece Türklerde kültür ve medeniyet bir araya gelmiş olacaktır. Gökalp bu noktanın üzerinde önemle durur ve Türkçülerin “tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartıyla, Batı medeniyetine tam ve kati bir surette girmek” istediklerini söyler.⁴⁶ Gökalp’in formülü şudur: “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim”.⁴⁷

Bu anlamda Gökalp, aşırı Batılılaşma taraftarlarından ayrılmakta ve Türkleri, Avrupa’dan uygarlık kapsamına girmeyen, kültürle ilgili unsurları almamaları için uyarılmaktadır. Gökalp’e göre uluslararası olan uygarlık yalnızca bilimsel yöntemleri, doğa bilimlerini ve teknik süreçleri kapsar ve tüm bunların Avrupa’dan alınması zorunludur. Fakat tüm manevi değerler kültürün bir parçası olduğundan, başka ülkelerden değil, dinden ve ulusal hazineden alınmalıdır. Gökalp için kültür ulusaldır, uygarlık ise uluslararasıdır. Kültür yalnız bir ulusun dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, dilsel, ekonomik ve bilimsel yaşamlarının uyumlu bir bütünüdür. Uygarlık ise, aynı uygarlık dairesine giren birçok ulusların sosyal yaşamlarının ortak bir toplamıdır. Örneğin Avrupa ve Amerika uygarlık dairesinde bütün Avrupalı

⁴² Heyd, U. (1950) *Foundations of Turkish Nationalism, The Life and Teachings of Ziya Gökalp*, Luzac & Company and The Harvill, London, s.109, 110.

⁴³ Ibid, s.110.

⁴⁴ Gökalp, Z. (1999) “Milli Tesevüdü Kuvvetlendirmek”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.95.

⁴⁵ Gökalp, Z. (1999) “Halka Doğru”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.46, 47.

⁴⁶ Gökalp, Z. (1999) “Milli Kültür ve Medeniyet”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.45.

⁴⁷ Gökalp, Z. (1999) “Garba Doğru”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.67, 68.

uluslar arasında ortak bir Batı Uygarlığı vardır. Bu uygarlığın içinde birbirlerinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz kültürü, bir Fransız kültürü, bir Alman kültürü mevcuttur.⁴⁸

Gökalp'e göre "milli kültür" yalnızca bir ulusa özgü olan kurumların bütününe verilen isimdir.⁴⁹ Her kavmin ilk önce, yalnız ulusal kültürü vardır. Bir kavim, kültür bakımından yükseldikçe siyasetçe de yükselerek güçlü bir devlet meydana getirir. Diğer taraftan da, kültürün yükselmesinden uygarlık doğmaya başlar. Uygarlık, başlangıçta ulusal kültürden doğduğu halde, sonradan komşu ulusların uygarlıklarından da birçok kurumlar alır. Fakat bir cemiyetin uygarlığında fazla bir gelişmenin hızlı meydana gelmesi zararlıdır. Gökalp burada muhafazakarlığın temel ilkelerinden birisi olan evrimciliği, devrimciliğe yeğlediğini açıkça ortaya koymaktadır. Görüşlerini desteklemek için Ribot'a başvuran Gökalp, Ribot'tan şu alıntıyı kullanır: "Zihnin fazla gelişmesi seciyeyi bozar". Ve devam eder: "Bireyde zihin neyse, cemiyette de medeniyet odur. Bireyde seciye neyse, cemiyette de milli kültür odur. Buna göre, zihnin fazla gelişmesi bireyin seciyesini bozduğu gibi, medeniyetin fazla gelişmesi de milli kültür bozar. Milli kültürü bozulmuş olan milletlere 'dejenere milletler' denir".⁵⁰

Özetle Gökalp'in düşüncesinde ulusal ruhun kendi kültürünü yaratabilmesi için benimsenmiş yabancı unsurlardan kurtulmak gerekmektedir. Gökalp bu görevi Türk seçkinlerine vermekte ve onlara halkın dağılmış ve karışmış gelenekleri arasından bu ülküyü çıkarma, halkın yabancı kültürlerin etkisiyle yitirilmiş olan ruhunu yeniden bulma ödevini yüklemektedir. Gökalp'e göre "başka milletler, çağdaş medeniyete girmek için mazilerinden uzaklaşmaya mecburdurlar. Halbuki Türklerin modern milliyete girmeleri için yalnız eski mazilerine dönüp bakmaları yeter."⁵¹ Gökalp geçmişe bakışın iki şekilde yapılabileceğini savlamaktadır: 1) Eski Türklerin İslamiyet öncesi tarih ve kültürlerinin araştırılması;

⁴⁸ Gökalp, Z. (1999) "Milli Kültür ve Medeniyet", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.30.

⁴⁹ Gökalp, Z. (1999) "Garba Doğru", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.53.

⁵⁰ Gökalp, Z. (1999) "Milli Kültür ve Medeniyet", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.42.

⁵¹ Gökalp, Z. (1999) "Ahlaki Türkçülük", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.169, 170.

2) Üst sınıfların uygarlığının aksine, kendi öz karakter ve kaynağına sadık kalan Türk halk kültürünün incelenmesi.⁵²

Genel kuramını bu şekilde oluşturan Gökalp, kuramına işlerlik kazandıracak seçkinlere/entelektüellere gereksinim duymuş ve bu çerçevede Köprülü onun için çok önemli bir taşıyıcı olmuştur. Gökalp'in Köprülü'ye yüklediği ödev, bir entelektüel olarak Köprülü'nün halkta bulacağı kültürü inşa ve gerektiğinde icat etmesi ve ortaya Türk ulusal kültürünün "öz"ünü koyarak, bugünü o "öz"ün evrimci bir devamı olarak sunmasıdır. Gökalp, Köprülü'yü bu "öz"ü nerede ve nasıl bulacağı konusunda da yönlendirmiş ve ona İslam öncesi dönemi işaret etmiştir. Gökalp'e göre mevcut kurumlar içinde Türk kültürüne katkı sağlayan yalnızca Darülfünun'dur ve "Darülfünun'un Edebiyat Medresesi (Fakültesi), adeta milli kültür fakültesi demek olduğundan, milli kültürü en çok yükseltmeye çalışan" yerdir.⁵³ Dolayısıyla Köprülü'nün araştıracağı dönem İslam öncesi olmakla birlikte, araştıracağı konu da ulusal kültürün en çok keşfedebileceği konu olan halk edebiyatı olmalıdır. Bu yüzden Gökalp'in yirmi üç yaşındaki Köprülü'yü Edebiyat Fakültesi Hocalığı'na önererek bu kuruma girmesini sağlaması da hiç rastlantısal bir durum değildir. Gökalp'in bu yönlendirmelerinin ardından, Fransa'da dokuz yıl boyunca Türk tarihi ve Türk edebiyat tarihi araştırmaları yapan Yahya Kemal'in ülkeye geri dönerek, tam da karşılaştırmalı bir edebiyat konulu bir yapıt yazmaya hazırlanan Köprülü'ye "Bu büyük konuya girmeyiniz. Bizim daha önemli konularımız vardır. Örneğin şu Ahmet Yesevi nedir, kimdir? Bir araştırınız, bakınız, bizim milliyetimizi asıl orada bulacaksınız."⁵⁴ önerisinde bulunması Köprülü'yü 1913 ve 1914 yıllarında Yunus Emre ile Ahmet Yesevi hakkında monografiler yazmaya sürüklemiştir ve Köprülü'nün ulusal edebiyat tarihi üretim süreci böylelikle başlamıştır.

Köprülü'nün Tarih Anlayışı

Köprülü'ye göre geniş anlamıyla tarih, geçmişte meydana gelmiş her türlü eylem ve olayların tümüdür ve insan düşünce ile faaliyetlerinin

⁵² Heyd, U. (1950) *Foundations of Turkish Nationalism, The Life and Teachings of Ziya Gökalp*, Luzac & Company and The Harvill, London, s.112.

⁵³ Gökalp, Z. (1999) "Milli Tesevüdü Kuvvetlendirmek", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.103.

⁵⁴ Banarlı, N.S. (1960) *Yahya Kemal'in Hatıraları*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul, s.49.

toplamının açığa çıkmasıdır.⁵⁵ Bu yüzden de tarih “yalnız siyasi yaşamının hikayesinden ibaret değildir”⁵⁶ ve tarihin asıl konusunu yüzeysel siyasi yaşamın “altında yaşayan, duyan, düşünen büyük bir kitle” olan ulus oluşturmaktadır.⁵⁷ Bu nedenle Köprülü için tarih demek, ancak ulusların tarihi demektir zira tıpkı Gökalp gibi “tek gerçek cemiyetin” ulus olduğunu düşünmektedir.⁵⁸

Köprülü tarihçiliği ise tarihi, bilimsel tarihçiliğin tüm esaslarına uyularak, yani kuvvetli bir analiz ve eleştiriyile birlikte, eksiksiz ve canlı bir oluşum şeklinde yeniden meydana getirilmesi olarak tanımlamaktadır.⁵⁹ Köprülü'ye göre tarih yalnızca ulusun tarihi olduğu için, tarihçilik de yalnızca ulusun tarihini incelemelidir. Bunu yapabilmek için ise, siyasi ve askeri olaylardan ziyade din tarihi, ekonomi tarihi, etnoloji ve filoloji incelemeleri aracılığıyla sosyal kurumların içerikleri araştırılmalıdır.⁶⁰ Bu yüzden Köprülü tarihçiliği, konu aldığı cemiyetin ırksal kökenlerini, fiziksel ve coğrafi çevresinin oluşumunda yer alan etkenleri, siyasi güçlerin saha ve güçlerini, aile ekonomisini, halk yaşam ve örgütlenmesini, bu örgütün resmi örgüt ile ilişkilerini, mülkiyet biçimini, ziraat, ticaret, sanayi, dil ve edebiyatını, dini, bilimsel evrimini, komşu kavimlerle maddi ve manevi ilişkilerinin derecesini açık şekilde göstermek olarak betimlemiştir.⁶¹

⁵⁵ Köprülü, F. (1329) “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, *Bilgi Mecmuası*, No:1, s.6.

⁵⁶ Köprülü, F. (1333) “Bizde Milli Tarih Yazılabilir mi?”, *Yeni Mecmua*, Sayı:12, s.428.

⁵⁷ Köprülü, F. (1337) “Tarih Kırıntıları”, *İkdam*, 9 Ağustos.

⁵⁸ Gökap, Z. (1999) “Milli Vicdanı Kuvvetlendirmek”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.82. Gökalp'e göre siyasi zümreler cemialar (klan), camia ve cemiyet (ulus) olarak üçe ayrılmaktadır. Cemialar (klan) bir kavimden yalnızca küçük bir parçanın siyasi bir heyet halini almasıyla oluşmakta, başka kavimlere ya da dinlere mensup cemialarını yenerek kendine tabi kıldıkça genişleyerek bir camia'ya dönüşmekte daha sonra da bu camialar arasında dil ve kültür bakımından ortak olanlar sosyal bir surette birleşerek ortak vicdan ve ortak mefkureye sahip bir cemiyet (ulus) halini almaktadır. Bu anlamda “hakiki cemiyetler ancak uluslardır”. Ancak görüldüğü üzere uluslar birdenbire oluşmamakta, önce cemialar halinde sosyal yaşamın çocukluk devresini geçirmekte, ardından bir camianın içine girerek orada sosyal yaşamın uzun bir çiraklık dönemini tamamlamakta ve son olarak da müstakil yaşamlar yaşamak üzere camiadan ayrılmakta ve nihai hali olan ulusa dönüşmektedirler.

⁵⁹ Köprülü, F. (1927) “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi – Gibbons ve Giese'nin Eserleri Münasebetiyle – I”, *Hayat*, Vol.1 (11), s.202.

⁶⁰ Köprülü, F. (1333) “Bizde Milli Tarih Yazılabilir mi?”, *Yeni Mecmua*, Sayı:12, s.428.

⁶¹ Köprülü, F. (2011) “Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında”, *Milli Tarihin İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul, s.36.

Ancak Köprülü'nün ulusalcılık konusundaki esas akıl hocası olan Gökalp, 1922 yılında kaleme aldığı bir makalesinde çok açık bir şekilde tarihin reel ve ulusal olmak üzere ikiye ayrıldığını, bunlardan reel olan tarihin tamamıyla bilimsel bir yapı taşıırken, ulusal tarihin bilimsel değil, pedagojik bir nitelikte olduğunu savlamıştır.⁶² Gökalp'e göre reel tarih, varlıkları olduğu gibi görmeye çalışan ve bunu başarabilmek için belgeleri çok sıkı bir incelemeden geçiren, tarihsel yöntemin tüm kurallarına uygun şekilde geçmişi yeniden canlandırmaya çabalayan bilimsel bir girişimdir.⁶³ Oysa ulusal tarih, çocuklara vatanlarını sevdirmek için uluslarını en saygıdeğer ulus olarak tanıtmak için, onlara atalarının faziletlerini, kahramanlıklarını, uluslarının şanlı şerefli serüvenlerini pedagojik bir amaçla öğretmek için bilimsel değil, sanatsal yöntemler kullanılarak üretilen bir sanattır.⁶⁴ Yani Gökalp, ulusal tarihi, o ulusa bir saygınlık kazandırmak üzere icat edilmiş, üretilmesi için bilimsel değil, sanatsal yöntemler kullanılan, gerçeklerle değil, arzularla inşa edilmiş bir yapı olarak görmektedir. Gökalp ulusal tarih konusunda kendi görüşünü desteklemek için bir Alman tarihçinin⁶⁵ sözünü alıntulamakta ve "Tarih maziyi bilmek ilmi değil, istikbali yapmak sanattır" diye aktarmaktadır.⁶⁶

Gökalp'in öğrencisi Köprülü de Gökalp'le tamamıyla aynı fikirdedir. Köprülü de tam Gökalp'in alıntıladığı Alman tarihçiyi tekrarlayan bir biçimde "hali yapan 'mazi' olduğu gibi, istikbali yaratacak da yine 'mazi'dir" demektedir.⁶⁷ Yani Gökalp ve Köprülü için ulusal tarih, geçmişin verilerinden hiçbir surette ayrılmadan tamamıyla bilimsel bir şekilde yazmak değil, geçmişin verilerine bugünü ve geleceği biçimlendirmek amacıyla seçici bir şekilde yaklaşarak, bilimsel değil, sanatsal, yani kurgusal bir geçmiş yazmak anlamına gelmektedir. Yani ulusal tarih, siyasi manipülasyon amacı taşıyan kurgusal bir meşrulaştırma ve icattır. Köprülü ulusal tarihi "mazisi olmayan milletlerin kendilerine sahte bir mazi" kurgulamaları olarak betimlemektedir.⁶⁸ Ancak Köprülü geçmişleri olmayan ulusların, kendilerine sahte bir geçmiş "uydurdukları

⁶² Gökalp, Z. (2011) "Tarih İlim mi? Yoksa Sanat mı?", *Millî Tarihîn İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul, s.48.

⁶³ *Ibid.*, s.47.

⁶⁴ *Ibid.*, s.48.

⁶⁵ Gökalp bu Alman tarihçinin ismini vermemektedir.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Köprülü, F. (1336) "Tarihimizi Nasıl Yazabiliriz?", *Ümid*, Sayı:12, 3.

⁶⁸ Köprülü, F. (1336) "Osmanlı Tarihi Meselesi", *Dersaadet*, 30 Eylül, s.2.

rını” söylemesinin hemen ardından Türklerin ulusal bir tarih yazmak için gerekli tüm askeri ve uygarlık övünçlerine sahip olmasına karşın geçmişlerine karşı son derece ilgisiz olmalarını çok hazin bir manzara olarak sunar. Böylece hem övünçlerle dolu bir ulusal Türk tarihinin henüz yazılmamış olduğunu gösterir hem de övgülerle yazılacak bir ulusal Türk tarihinin, diğer uluslarınkı gibi “sahte” olmayacağına zira Türklerin tarihlerinin gerçek övünçlerle dolu olduğuna işaret eder. Burada uyandırmak istediği kanı övünçlerle dolu tüm ulusal tarihlerin kurgu olduğu fakat henüz yazılmamış olsa da Türk ulusal tarihinin gerçek övünçlerden oluştuğudur. Bu da Köprülü'nün Türk ulusal tarihi inşasının bir kurgusudur ve Köprülü bu inşayı Türk Yurdu dergisinde Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Celal Sahir, Yahya Kemal, Yusuf Akçura ve Hamdullah Suphi gibi arkadaşlarıyla başlatacaktır. Bu ulusal tarih anlayışı bilimin aracı olan rasyonel bir şekilde değil, sanatın aracı olan romantik bir bağlamda inşa edilecektir.⁶⁹

Köprülü, Gökalp'in savunduğu “reel tarih”, “ulusal tarih” ayrımına katıldığı ve reel tarihi pozitivist anlamda “gerçek”, ulusal tarihi de “kurgusal” olarak kabul ettiğinden, ulusal tarih yazımı konusunda yazılanların spekülatif olduklarını ve yazar kişiye göre çok farklı biçimlerde sonuçlar doğuracağını ileri sürmüştür. Köprülü, bunu tarih ile tarihçi arasındaki ilişkinin niteliğini sorgulayarak ortaya koymuştur. Köprülü, artık tarihin “ilmi” bir niteliğe kavuştuğunun, eski “nakli” şekilden kurtularak “anlayıcı” ve “terkibi” bir hale dönüştüğünün altını çizmekle beraber⁷⁰ tarihin, her tarihçi tarafından farklı şekilde yorumlanacağını da önemle vurgular.⁷¹ Ona göre tarihi olayları bildiren belgeler nesnel varlıklardır fakat tarih belgelerinden yola çıkarak tarih yazan kişilerin olayları algılama ve anlamlandırma biçimleri büyük farklılıklar gösterdiğinden, tarihi bir konuya ilişkin aynı belgeler, birbirlerinden farklı eğilimleri bulunan iki kişinin elinde çok farklı sonuçlara yol açabilmekte-

⁶⁹ Şimşek, A. & Satan, A. (2011) “Türkiye’de Milli Tarihin İnşası”, *Milli Tarihin İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul, s.21.

⁷⁰ Köprülü, F. (1927) “Münevver Karşısında Tarih”, *Hayat*, Vol.1 (7), s.122.

⁷¹ Köprülü'nün buradaki yorum çokluğu vurgusunda yaşadığı dönemin erkenliği nedeniyle postmodernist bir yaklaşım söz konusu değildir. Yani Köprülü buradaki yorum çokluluğunu postmodernizmin tezleri bağlamında değil, çok daha ortodoks ve taraflı bir yorumlama farkı olarak ortaya koymaktadır. Köprülü ile postmodernist görüşü bu konuda birleştirmeye çalışmak anakronizmaya düşmekten başka bir şey olmayacaktır.

dir.⁷² Yani tarihçinin bakışı, tarihin nasıl inşa edileceğini doğrudan etkilemektedir.

Köprülü'nün buradan varmak istediği nokta, Türkler'in ulusal tarihlerini kendileri yazmadıkları sürece, yabancıların yazdıkları ulusal Türk tarihlerinin egemen olacağı ve böyle tarihlerde de Türklerin yabancıların tanımlamalarına mahkum kalacaklarıdır. Köprülü ve Gökalp'in tezine göre kendi ulusal tarihlerini olabildiğince şanlı ve övünç dolu yazan uluslar, başka ulusları ise tarihin aynı zamanda güncel siyaset ile geleceği biçimlendirme özelliğine sahip olması yüzünden son derece aşağı, geri ve barbar olarak kaleme almaktadırlar. Gökalp bu konuyu on dokuzuncu yüzyılda Mekatib-i Askeriye Nazırlığı yani tüm askeri okullardan sorumlu kişi görevini yürütürken öğrencilere okutulması üzerine bir *Tarih-i Alem* adlı bir dünya tarihi ders kitabı kaleme alan Süleyman Hüsnü Paşa'yı örnek vererek anlatır ve Süleyman Hüsnü Paşa'nın kitabının başında bu yapıtı neden yazmaya giriştiğini anlattığı bölümü alıntılar: "Askeri mekteplerin başına geçince, bu mekteplere lazım olan kitapların tercümesini mütehassıslara bıraktım. Fakat sıra tarihe gelince bunun tercüme yoluyla yazdırılmayacağını düşündüm. Avrupa'da yazılan tüm tarih kitapları ya dinimize yahut milliyetimize (Türklüğümüze) ait iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi tercüme ettirilip de mekteplerimize okutturulamaz. Bundan dolayı, mekteplerimizde okunacak tarih kitabının yazılması işini ben üzerine aldım".⁷³ Köprülü'nün tüm yapıtlarının başında da Süleyman Hüsnü Paşa'nın savlarını tekrarlayan girişler yer almaktadır. Zira Köprülü'nün tarih yazımındaki en temel amacı, Batılı bilim adamlarının Türkler ve Türklerin tarihi hakkında ürettikleri ve yayınladıkları olumsuz yargıları çürütmek olmuştur. Neredeyse her yapıtının girişinde, Köprülü bu yapıtı hangi Batılı yazarın hangi kitabına karşı yazdığını ve onun hangi görüşlerini çürüteceğini de açık bir şekilde belirtir. Bu çabalarının altında, Türkleri ve Türk tarihini Batılıların tanımlamalarına bırakmak yerine, Türkler tarafından tanımlanması gerektiğine ilişkin inancı yatmaktadır. Köprülü'ye göre uygar olduğunu savlayan bir ulus için, kendisini yabancıardan öğrenmek kadar utanç duyulacak

⁷² Köprülü, F. (1932) "Türk Tarihi Hakkında Bazı Umumi Meseleler", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara, s.47.

⁷³ Gökalp, Z. (1999) "Türkçülüğün Tarihi", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.8.

bir şey yoktur.⁷⁴ Köprülü için tarihini yabancıların gözüyle gören bir ulus, manevi esaretten kurtulamamış demektir.⁷⁵ Özetle, Türkler kendi ulusal tarihlerini kendi bakış açılarından yazmadıkları sürece, kendilerini yabancıların bakış açılarına mahkum edeceklerdir ve bunun siyasi sonuçlarına da katlanmak zorunda kalacaklardır.

Siyasi amaçlar doğrultusunda ulusal bir tarihin icat edilmesi/ kurgulanması çabası yalnızca Gökalp ve Köprülü'nün düşüncesi değildir ve 1908 Devrimi'nin ardından İmparatorluk bu konuyla ilgili adımlar atmaya çabalamıştır. Avrupa'daki örneklerinden neredeyse tam yüz yıl sonra, Sultan Beşinci Mehmet Reşat'ın fermanıyla 1909'da Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk modern tarih kurumu olan Tarih-i Osmani Encümen'i kurulmuştur ve çıkardığı dergi, tarihsel çalışmalara dair Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk bilimsel yaklaşım örnekleri olmuştur.⁷⁶ Bu dönemde tarih kurumunun üretmek istediği tarih çalışmalarının temel motivasyonu İmparatorluk'taki farklı etnik ve dini kökenden unsurları, Osmanlı kimliği çerçevesinde birleştirmek ve ortak vatan bilinci oluşturacak bir tarih tasarımı oluşturmaktır.⁷⁷ Yani kurum, Avrupa'daki benzerleri gibi bir ulusçuluk yaratmak üzere kurulmuştur fakat tesis etmek istediği ulusçuluk olarak seçilen Osmanlılık, bir ulus üretmek için uygun olmayan bir seçimdir. Bu yüzden de Balkan Savaşları'nın hemen sonrasında, söz konusu Osmanlı tarih anlayışının yanı sıra Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü gibi isimlerin öncülüğünde Türk Derneği, Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu ve Asar-ı İslamiye ve Milliye Tedkik Encümeni gibi kurum ve dergilerin faaliyetlerinde somutlaşan Türk ulusalcılığı merkezli bir tarih anlayışı ortaya çıkacaktır. Bu anlayışla birlikte Osmanlı öncesi Türklerin tarihi ön plana geçmiştir. Yani İkinci Meşrutiyet ile 1913 arasındaki tarih çalışmaları Osmanlılık çerçevesinde yapılmışken, 1913'le birlikte bu tutum yerine Türkçülük çerçevesindeki bir tarih yazımı akımıyla yer değiştirecektir. Bu yüzden de Osmanlılığın tarih yazım merkezi olarak kurulan ve Osmanlılığı pompalamaya çalışan Tarih-i Osmani Encümeni, Köprülü gibi Türkçüler tarafından kıyasıya eleş-

⁷⁴ Köprülü, F. (1337) "Milli Hars", *İkdam*, 18 Haziran.

⁷⁵ Köprülü, F. (1932) "Türk Tarihi Hakkında Bazı Umumi Meseleler", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara, s.47.

⁷⁶ Akbayrak, H. (2009) *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine: İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulus Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları*, Kitabevi, İstanbul, s.49.

⁷⁷ Sönmez, E. (2012) "Annales Okulunun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.254.

tirilecektir.⁷⁸ Zira Köprülü ve arkadaşları için artık Osmanlı tarihi de Türk ulusal tarihinin aşamalarından yalnızca birisine dönüşmüştür. Türk ulusal-cılığıyla şekillenen bu dönemin tarih araştırmalarının temel amacı Avrupa'daki Şarkiyat çalışmalarının tezlerini çürütmektir.⁷⁹

Köprülü'nün Muhafazakâr Türk Tarihi Tasarımı

Balkan Savaşları'nın sona erdiği 1913'ten itibaren güçlenen Türk ulusal-cılığı Cumhuriyet kurulana değin çeşitli ulusal tarih kurguları geliştirmişti ve Cumhuriyet'in kurulmasının ardından özellikle de 1930'lardan itibaren bizzat devletin kendisi bu ulusal tarih yazımını yönlendirmeye başlamıştır. Kuruluşundan itibaren devrimci bir yol izleyen Türk devleti arka arkaya gerçekleştirdiği devrimlerle üst yapıyı oldukça dönüştürmüştür. Bu bağlamda devletin ürettiği resmi tarih tezi de oldukça devrimciydi ve evrimsel bir tarih çizgisinden çok, Osmanlı İmparatorluğu öncesindeki Türk tarihine odaklanıyor ve son altı yüzyılı neredeyse atlayarak kendi dönemindeki Türkiye ile Türk tarihi arasında önemli bir zaman boşluğu koyuyordu. Yine devletin resmi tarih tezi evrimci bir yapı izlemediği için Türklerin Batı tezlerinin aksine uygar bir toplum olduğunu tarihsel bir kültürel Türklük inşa etme yoluna gitmek yerine, kanıtlarını antropolojik çalışmalarda arıyordu. Afet İnan'ın doğrudan Atatürk'ün isteğiyle gerçekleştirdiği antropolojik çalışmalarda temellerini bulan Türk Tarih Tezi, Türklerin Avrupalıların iddia ettiği üzere sarı ırka değil, brakisefal bir beyaz ırka ait olduğu saptamıştı.⁸⁰ Bu savın en önemli destekçisi bizzat Atatürk'ün kendisiydi. Atatürk söz konusu tez çerçevesinde Anadolu'nun en eski uygarlıklarının mezarlarında yapılan antropolojik çalışmalara atıfta bulunarak, Sümerlerin, Etilerin ve Hititlerin de brakisefal olduklarını ve bu durumun onlarla Türkler arasındaki bağı ispatladığı tezini savunuyor ve bunu söylevlerinde de sıkça dile getiriyordu.⁸¹ Bu tez sayesinde dünyanın ilk uygarlıkları Türkler tarafından kurulmuş oluyordu ve böylelikle uygarlık da dünyanın geri kala-

⁷⁸ Köprülü, F. (2011) "Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında", *Milli Tarihin İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul, s.34.

⁷⁹ Sönmez, E. (2012) "Annales Okulunun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.255.

⁸⁰ İnan, A. (1939) "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, Vol.3 (10), s.246.

⁸¹ Atatürk, M.K. (1961) *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I, (haz. Uman, N.) Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, s.270.

nına bizzat Türklerce yayılmış bir olguya dönüşüyordu. Böylece Türklerin Batılılar tarafından uygarlıktan nasibini almamış bir kavim olduğu savı, Türklerin zaten bizzat Avrupalıların ataları, dolayısıyla doğrudan kendileri olduğu karşı savıyla çürütülmeye çalışılmıştır. Türkler Orta Asya'nın otokton ve egemen halkıydı ve Avrupa da bu büyük Asya kıtasının yalnızca bir yarımadasıydı ve Avrupa Asya'dan doğmuştu. Avrupa'yı kuracak unsurlar ise Türklerin bulunduğu Orta Asya'dan gelmişti.⁸² Avrupalılar ancak Türklerle karşılaştıktan sonra uygarlık kurabilmişlerdir zira Türklerden başka dünyanın herhangi bir yerinde asli uygarlıklar kurulabilmesine dair herhangi bir arkeolojik ya da antropolojik delilin olmadığı ileri sürülüyordu. Kemalist dönemin Türk Tarih Tezi bu anlamda Türklerin bizzat Avrupa uygarlığının kurucuları olduğunu ileri sürmüştür.⁸³ Birinci Türk Tarih Kongresi ile 1932'de artık açıkça ilan edilen Türk Tarih Tezi, tarihsel anlamdaki neredeyse tüm temel dayanaklarını on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Türkler hakkında yazılan Avrupa metinlerinden ve bu Avrupa metinlerini kopya ederek meydana getirilen on dokuzuncu yüzyıl taklit Osmanlı metinlerinden alıyordu.⁸⁴ Tarihsel veriler ise dönemin Avrupa'daki en popüler bilim dallarından birisi olan antropolojinin verileriyle destekleniyor ve Türk ırkı ile uygarlık kurabilen ırklar arasında doğrudan bir ilişki olduğu ortaya konuluyordu. Bu anlamda Kemalizm'in ürettiği resmi Türk Tarih Tezi Avrupa ile hesaplaşmakla birlikte, diğer Türk devrimleriyle uyumlu bir şekilde Avrupalılaşmak düsturunu izliyor ve Avrupalılarla gerçekleştirdiği hesaplaşmayı, aslında Avrupalılardan Türklerin de Avrupalı olduklarına dair onay almak üzere yapıyordu.

Kemalist tarih tezi de, Köprülü'nün muhafazakâr tarih tezi de Türklerin Orta Asya kökenli olduklarını ve daha sonra buradan göçlerle dünyanın çeşitli yerlerine dağıldıklarında hemfikirdirler. Ancak devrimci ve daha pozitivist bir dünya görüşüne sahip olan Kemalizm'in ürettiği tarih tezi, dönemin pek popüler olan antropoloji bilim dalı aracılığıyla Türklerin Avrupalı olduklarını savlayarak aslında o dönem için daha bilimsel

⁸² İnan, A. (1932) "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara, s.28.

⁸³ Galip, R. (1932) "Türk İrk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara, s.110, 111.

⁸⁴ Alpaya, Y. (2004) "Türk'üm, Doğruyum, 'Beyaz'ım", *Bilgi ve Bellek*, Vol.1 (2), s.35.

sayılan kanıtlar üretmeye çalışıyordu. Zira on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk yarısı Avrupa'da biyoloji ve antropoloji aracılığıyla gerçekleştirilen ırk çalışmalarının dünyayı anlamlandırmada çok büyük bir açıklayıcılığı olduğu düşünülüyor ve bu düşünüşün de son derece bilimsel olduğuna inanılıyordu. Dünya üzerindeki ekonomik paylaşım bile ırklar hiyerarşisine tabanında meşrulaştırılıyordu.⁸⁵ Dönemin Avrupa'daki hakim bilimsel görüşüne göre halkların eylemleri ve davranışları ile genetik yapıları arasında doğrudan bir bağlantı vardı.⁸⁶ Frenolojinin (kafatası bilimi) bulunmasıyla birlikte Avrupalı ve ABD'li bilim adamları irksal sınıflamalar yapmak ve ulusal karakteristikleri belirlemek için kafatasları üzerinde çalışmalar yapmaya başlamışlardı.⁸⁷ Pek çok kafatası endeksleri üretilmiş, kafatasları dolikosefal, mesosefal ve brakisefal gibi çeşitli sınıflara ayrılmış ve uygarlık kurabilen halkların bazı araştırmacılara göre dolikosefaller, bazılarına göre de brakisefaller oldukları iddia edilmişti.⁸⁸ Yani irksal anlamda uygun olmayan halklar, dönemin Avrupa bilimine göre uygarlık kurabilme yetisinden yoksundu. Kemalist tarih yazımı, daha bilimsel olabilmek adına doğa bilimlerinden yararlanan bir tarih yazımı inşa etmek istemiş ve bu anlamda da dönemin en popüler doğal bilim dalı olan antropolojiden destek almaya çalışmış ve ürettiği bulguları Avrupalı bilim adamlarının kuramlarıyla uyumlulaştırarak Türklerin zaten Avrupa uygarlığını kuran ırka mensup olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Böylece Türklerin Avrupa tarafından kabul görmemesi gibi bir siyasi sorun da ortadan kalkacaktı zira Türkler ile Avrupalılar aslında aynı şeylerdi. Paris'teki Antropoloji Topluluğu'nun kurucusu Broca'nın brakisefal kafataslı grupların, dolikosefal kafataslı gruplara oranla kesinlikle daha üstün olduklarını savlamasından⁸⁹ yola çıkan Kemalist tarih yazımı, Afet İnan aracılığıyla araştırılan Türk kafataslarının da brakisefal olduğunu, böy-

⁸⁵ Weiss, M.L. & Mann, A.E. (1975) *Human Biology and Behavior: An Anthropological Perspective*, Little Brown, Boston, s.7.

⁸⁶ Harris, M. (1968) *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, Crowell, New York, s.81.

⁸⁷ De Waal Malefijit, A. (1974) *Images of Man: A History of Anthropological Thought*, Knopf, New York, s.260.

⁸⁸ Snyder, L.L. (1962) *The Idea of Racism, Its Meaning and History*, Van Nostrand Reinhold Company, New York, s.14.

⁸⁹ Barzun, J. (1965) *Race: A Study in Superstition*, Harper & Row, New York, s.125.

lece Türklerin dünya ırklar yelpazesinde en yüksek mevkide bulunduğunu savlamıştır.⁹⁰

Türk Tarih Tezi'nin fiziksel antropolojiye dayanan savları, Brakisefal kafatasına sahip her halkı ve ırkı Türk sayarak, Türkleri tüm uygarlıkların kurucusu haline sokmayı hedeflemişti. Orta Asya'dan tüm dünyaya yayılan Brakisefaller (Türk Tarih Tezi'ne göre = Türkler) dünyanın dört bir yanında Maya, Mısır, Sümer, Eti, Babil, Asur, Antik Yunan uygarlıklarını kurmuşlar ve o zamanlar hiçbir şey bilmeyen Avrupa'ya uygarlık taşımışlardır. Türkiye o dönemde bu tezi tamamıyla benimsemiş, üzerine pek çok araştırma yapmış ve yaptırmış, çeşitli Kongreler düzenlemiştir. Hatta siyasi idare bu işi o kadar ciddiye almıştır ki, Türkiye'nin ilk bankaları arasında olan bazı bankalara, Anadolu'daki eski uygarlıkların Türk olduklarına dair güçlü bir gönderme yapmak amacıyla Sümerbank ve Etibank isimleri verilmiştir.⁹¹ Türk Tarih Tezi böyle bir pozisyon alarak hem Anadolu ile Türkler arasında güçlü ve eski bir tarihsel bağ kuruyor, hem Türkleri uygarlık yaratıcısı bir topluluk haline getiriyor, Güneş-Dil Teorisi aracılığıyla da Türk dilini dünyanın en güçlü ve en köklü dili yapıyordu. Türk ırkının Brakisefal olduğuna dair yapılan çalışmalarla da Türk ırkının Batı'da kurulan ırklar hiyerarşisine göre ikinci sınıf bir ırk olmayıp, birinci sınıf bir ırk olduğunu savlıyordu. Aslında bu tezlerin kendi dönemi için önemli bir işlev gördüğünü ve Türk kimliğine önemli bir koruma ve itibar getirdiği söylenmelidir.⁹²

Bu tam devrimsel bir ulusal tarih yazımıdır. Sorun bir anda, keskin bir şekilde çözülmüştür. Radikal Kemalist devrim, Gökalp'in Avrupa'nın uygarlığını kabul etmekle birlikte kültürde ulusalcı kalmayı öneren muhafazakar projesinin ardından gitmemiş, Peyami Safa'nın radikal Batıcılar olarak isimlendirdiği *İçtihat* dergisinin⁹³ sahibi ve başyazarı olan ve kafataslarının antropolojik yapısıyla uygarlık arasında doğrudan bir ilişki kuran Abdullah Cevdet'in projesini takip ederek radikal bir Batıcılıkla

⁹⁰ İnan Afet (1947) *Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri ve Türkiye Tarihi*, *Türk Irkının Vatanı Anadolu* (64.000 kişi üzerinde anket), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

⁹¹ Alpay, Y. (2004) "Türk'üm, Doğruyum, Beyaz'ım", *Bilgi ve Bellek*, Sayı:2, s.46

⁹² Toprak, Z. (2012) "Tarih, Antropolojik Dilbilim ve Güneş-Dil Teorisi", *Darwin'den Derisim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan, İstanbul, s.470

⁹³ Safa, P. (1999) *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötügen, Ankara.

hem uygarlık hem de kültürel anlamda yani toptan Avrupalılaşmayı arzuladığını ortaya koymuştur.⁹⁴

Köprülü'nün Türklerin Batı'nın çizdiği uygarlık yaratamayan, sorundan başka bir şey üretemeyen bir toplum olduğuna ilişkin karşı çıkışı ise devrimci radikal Batıcı Kemalist tarih tezinden farklı bir şekilde evrimci muhafazakar bir tarih tezi aracılığıyla olmuştur ve bu anlamda Köprülü tamamıyla Gökalp'in çizdiği yolu izlemiştir. Evrimci bir yol izleyebilmek için Köprülü, tarih anlayışının temelini sosyal tarih kavramı ile tarihsel evrimleşme düşüncesini koymuştur. Bu yüzden Köprülü, radikal Batıcı Türk tarih tezinden farklı olarak ırksal kategorilere eğilmek yerine sosyal kurumlara yönelmiş ve bu kurumları keşfedebilmek için özellikle halk edebiyatına bakmıştır. Zira Gökalp'in işaret ettiği üzere Türklerin ulusal "öz"ü, en bozulmamış haliyle yalnızca halkta bulunmaktadır ve entelektüellerin bu "öz"ü keşfedebilmeleri için mutlaka halka dönmeleri ve bu "öz"ü halktan öğrenmeleri gerekmektedir.⁹⁵ Bu "öz"ün en bozulmamış halini bulmak için de halkı en iyi şekilde temsil eden temsilci olan halk edebiyatına ve onun tarihine bakmak gerekmektedir. Köprülü'nün düşüncesi de aslında Kemalist düşünce gibi Türkiye'nin Avrupa uygarlığına dahil olmasıdır fakat aradaki farklılık, Kemalizm kültürel anlamda da Avrupalılaşmayı isterken, Köprülü'nün muhafazakar yaklaşımında kültürün Türk ulusal kültürü olarak muhafaza edilmesi istenmektedir. Gökalp'in söylediği üzere, Köprülü Batı uygarlığına girilmeden önce ulusal kültürün "aranıp bulunması ve ortaya çıkarılması" gerektiğini düşünmektedir.⁹⁶ Türk ulusal kültürünün ne olduğu bilinmediği için, öncelikle Köprülü'nün Türk ulusal kimliğini de keşif/icat etmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla Kemalist tarih tezi ne kadar icat ise, Köprülü'nün tezleri de bir o kadar icattır. Köprülü'nün muhafazakar, evrimci ve sosyal bir tarih anlayışını seçmesi dışında, kendi dönemindeki diğer Türk tarihçilerden tarihe ulusalcı bakışı bağlamında hiçbir fark yoktur. Bütün çalışmalarında her zaman temel olarak ulusal amaçları gözetmiştir.⁹⁷ Nesnellik iddiası ar-

⁹⁴ Alpay, Y. (2007) A Glimpse into the First Racist Approach in the Ottoman Empire: The "Scientific" Racism of Abdullah Cevdet, Boğaziçi University Institute for Graduate Studies in Social Sciences, Yüksek Lisans Tezi, s.164.

⁹⁵ Gökalp, Z. (1999) "Halka Doğru", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.46, 47.

⁹⁶ Gökalp, Z. (1999) "Milli Kültür ve Medeniyet", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.45.

⁹⁷ Tansel, F. (2006) "Preface to the Second Edition", *Early Mystics in Turkish Literature*, (Köprülü, F.) (çev. Leiser, G.), Routledge, London, s.XLVI.

kasına saklanarak tarihçiliğinin ulusal boyutunu bilimsel ölçütlere uygun olduğu gerekçesiyle gizlemeye çalışsa da, ulusalcı eğilimi her zaman en ön plandaki özelliği olmuştur.⁹⁸ Onun, Türk Tarih Tezini savunan tarihçiler de dahil olmak üzere Türk tarihçilerden temel farkı, amaçsal değil araçsaldır. Diğerlerinden ayrıldığı nokta uluslararası ölçütlere göre yayın yapmak gerektiğini ve uluslararası ortamın ancak böyle tezlerle etkilebileceğini düşünmesidir. Bu yüzden Türk ulusçuluğunu kurmak için Türk tarihinin uluslararası bilimsel tarih yazımı ölçütlerini gözeterek inşa etmeye çalışmıştır. Köprülü için “dünyanın her tarafında ilmin bir tek ölçüsü, bir tek kantarı vardır; o da milletlerarası ölçü, milletlerarası kantardır. Bu ölçüye vurulup kıymeti takdir edilmeyen bir eserin, müsaadenizle ilmi mahiyeti hakkında hiçbir şey söylenemez ve emin olunuz ki, yeryüzünün hangi bucağında çıkarsa çıksın, kıymetli bir eser derhal milletlerarası dünyanın dikkatini üzerinde toplar.”⁹⁹

Devrimci tezler yerine evrimci bir tarih anlayışını tercih ettiği için de, Kemalist Tarih tezinin aksine altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğunu akıl hocası Gökalp'in bile pek çok çalışmasında Türk düşmanı olarak algılamasına karşın¹⁰⁰ Türk tarihinin önemli bir parçası saymıştır. Dahası, Köprülü, Kemalist Tarih tezinden farklı bir şekilde Türkleri hep Avrupalı bir halk olarak değil, Avrupa'nın karşısına çıkan başka bir uygarlık ve halk olarak inşa etmeyi tercih etmiştir. Kemalist tarih yazımı Türklerin değişmez “öz”ünü bilhassa gerçekleştirdikleri kafatası ölçümleri aracılığıyla ırksal özelliklerde ararlarken, Köprülü Türklerin “öz”ünü bir tinsel dokularda bulmaya ya da kurmaya çabalamıştır. Köprülü Türk tarihine yönelik bu yaklaşımında muhafazakar bir görüş çerçevesinde Türklerin bilinmeyecek kadar eski dönemlerde oluşturmuş oldukları tinsel özelliklerinin temellerinin, bir halk olarak en başından bu yana hiç radikal bir değişime ya da asimilasyona uğramadığını fakat diğer halkları ve uygarlıkları etkileyerek ve az da olsa onlardan da etkilendiği durumlarda da bu etkileşimi kendi birikimine bir evrimleştirici olarak eklediğini yani hep kendi “öz”ünü koruduğunu/muhafaza ettiğini savunmuştur.

⁹⁸ Dressler, M. (2012) “Fuat Köprülü'nün Tarih Yazısına Milliyetçiliğin Etkisi”, *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.215, 212.

⁹⁹ Tansel, F.A. (1966) “Memleketimizin Acı Kaybı: Prof. Dr. Fuat Köprülü”, *Belleten*, Sayı:30.

¹⁰⁰ Gökalp, Z. (1999) “Hars ve Tehzib”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.108.; Gökalp, Z. (1999) “Milli Tesanüdü Kuvvetlendirmek”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.95.; Gökalp, Z. (1999) “Milli Vicdanı Kuvvetlendirmek”, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.83.

Köprülü'nün 1913 ile 1940 yılları arasında kaleme aldığı tüm yapıtlar, Türkiye'nin muhafaza etmesi gereken değerlerin, olguların, farklı perspektiflerden, farklı parçalardan oluşan görüngüleridir. 1913 yılında daha 23 yaşındayken Hüseyin Ragıp'a yazdığı bir mektupta Balkan Savaşlarındaki yenilgileri Türklerin ulusal bir amaçtan yoksun olmasına bağlamış, ulusal bir uyanışa geçmek için İslam'ın hurafelerinden sıyrılmaya gereksinim olduğundan bahsetmiş¹⁰¹ ve Türk geleneklerinin, Türklerin İslam öncesi dönemlerinde aranması gerektiğini savunmuştur. Aynı yıl yayınladığı ünlü "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" makalesiyle eski tarzda tarihçilik yapanları sert bir şekilde eleştirmiş ve yeni yöntemle tarih yazmanın temel şartlarını ortaya koymuş, daha sonraki bilimsel çalışmalarında izleyeceği yolun yönünü de ilk kez apaçık bir şekilde belirlemiştir. Buna göre şimdiye kadar yapılan Osmanlı tarih yazıcılığı yalnızca saray tarihçiliğidir. Oysa Köprülü'ye göre yapılması gereken tarihçilik, sosyal tarihçilik olmalıdır.¹⁰² Köprülü bu makalesinde edebiyat tarihinin bir bilim olarak ele alınması gerektiğini savlamış, bu bilim çerçevesinde Türk edebiyatının özgün bir yapı taşıdığını iddia etmiş ve nasıl incelenmesi gerektiği konusunda çeşitli ölçütler önermiştir.¹⁰³ Buradaki en önemli iddia, Türk halk edebiyatının özgün olduğu konusunda ileri sürülendir. Zira böylece Türk edebiyatının ileri bir edebiyat olmadığı ve başka edebiyatlardan etkilenmiş olduğu savlarının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Köprülü bu çalışmasıyla aynı zamanda Osmanlı seçkinlerinin edebiyatına odaklanan bir edebiyat tarihinden, ulusal "öz"ü Türk halk edebiyatında arayan bir tarih anlayışının temellerini de atmıştır.

Köprülü bu çalışmasını, oldukça ulusçu bir paragrafla sona erdirmiştir: "Edebiyat tarihine hevesli her Türk genci, henüz inşa malzemesinden hiçbirini hazır bulunmayan bu büyük milli ve ilmi abide için, izah edilen usuller dairesinde hiç olmazsa birer taş getirmeye çalışmalıdır; çünkü vücuda gelecek bu muhteşem abide, büyük ve şerefli Türk milletinin asırlar boyunca muhtelif muhitlerde geçirmiş olduğu fikri ve hissi safhaları ve o muhtelif safhalarda kendini gösteren Türk milli dehasının vahdetini göstererek, istikbaldeki nesilleri aynı vahdet gayesine sevkedecektir. Türk edebiyatı tarihçisi için bundan daha asil ve mukaddes bir

¹⁰¹ Tansel, F.A. (1969) "Fuad Köprülü'nün 1913'te Türk Milliyetçiliği Hakkında Bazı Fikirleri: Türklük-İslamlık", *Türk Kültürü*, Sayı:81, s.621, 622.

¹⁰² Köprülü, F. (1329) "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", *Bilgi Mecmuası*, No:1, s.8.

¹⁰³ Ibid., s.6.

hedef nasıl tasavvur olunabilir!"¹⁰⁴ Bu paragrafta hem anakronizmaya dayanan ulusal bir bakış açısının, hem evrimci bir tarih inşası projesinin, hem de inşaya dayanan bir ulusçuluk üretmek arzusunun itirafı vardır.

Köprülü edebiyat tarihinde yöntem üzerine yayınladığı bu çalışmasının ardından yani 1913'ten itibaren Yahya Kemal'in kendisine verdiği öğüde uyararak Ahmet Yesevi ile Yunus Emre'ye yönelik bir ilgi geliştirmiş ve Yunus Emre üzerine iki¹⁰⁵, Ahmet Yesevi üzerine de bir makale yayınlamak¹⁰⁶, ünlü yapıtı *İlk Mutasavvıflar*'ın temellerini 1913 ve 1914 yıllarında oluşturmaya başlamıştır. Yine aynı dönemde çeşitli gazete ve dergilerde 1918 yılına değin, Orta Asya'daki Türk saz şairlerini, eli kopuzlu aşıkları, babaları inceleyen makaleler yayınlamak Türk kültür hayatının farklılıklarını ortaya koymaya çalışmış ve çalışmaları için kullanacağı bilimsel yöntemi saptayan "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" makalesinin ardından, yönteminin felsefi temelleri için de Bergson felsefesinin yaratıcı evrimleşmesi ile hayat hareketi öğretisini kullanacağını "Türklük, İslamlık, Osmanlılık" makalesinde dile getirmeye çalışmıştır¹⁰⁷

Köprülü, 1918 yılında *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı büyük yapıtını yayınlamıştır. Böylece bu yıla kadar Orta Asya'daki Türk kültürünü inceleyen ve Türk kültürünün öz'ünü oluşturan öğeleri belirlemeye çalışan Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* çalışmasıyla birlikte Orta Asya ile Horasan ve Horasan ile de Anadolu arasında Türk kültürü bağlamında bağlantılar kurarak, Orta Asya'da kurmuş olduğu Türklük öz'ünü Anadolu'ya değin taşımış oluyordu. Köprülü *İlk Mutasavvıflar*'da kendi öncül amacı olarak saptamış olduğu Batılı Türkologları çürütme amacına son derece sadıktır ve kitabının başında Hammer'den Gibb'e kadar hiç kimsenin "Asya içerilerinden Akdeniz kıyılarına kadar bütün Türk milletinin en az 13-14 yüzyıllık edebi tekamülünü bir bütün şeklinde" düşünmek ve incelemek gerektiğini anlayamadıklarını belirtir.¹⁰⁸ Köprülü neredeyse her kitabında olduğu gibi, bu kitabına da Oryantalizm'in görüşlerini çürütmeye girişmekle başlamıştır.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Köprülü, F. (1329) "Tercüme-i Hal: Yunus Emre, Asarı", *Türk Yurdu*, Vol.4 (43); Köprülü, F. (1329) "Türk Edebiyatı Tarihi: Yunus Emre, Asarı", *Türk Yurdu*, Vol.5.

¹⁰⁶ Köprülü, F. (1330) "Hace Ahmed Yesevi: Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, Sayı:1.

¹⁰⁷ Alpay, Y. (2003) "Fuat Köprülü", *Muhafazakârlık*, (ed. Çiğdem, A.), İletişim, İstanbul, s.139.

¹⁰⁸ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.2.

Avrupalı bilim adamlarının Türklerin Horasan ile Anadolu'ya ilk geldiklerinde Acem ve İslam etkileri ile ilk uygarlıklarını kurduğu savlarına karşı çıkan bu kitabıyla Köprülü, Türk kültürünün gelişiminin dış etkilere pek az açık bir şekilde, kendi öz kaynaklarına dayanarak açıklanabileceğini göstermeye çalışıyordu. Köprülü'ye göre, halk tasavvuf edebiyatının İslamiyet'ten önceki kavmi edebiyatla pek açık ilintileri vardı fakat eski zamanlarda Acem, Tanzimat'tan beri de Avrupa etkisi altında ulusal kimliğimiz unutulduğu için, halka ait olan, halktan gelen her şey gibi, halk tasavvuf edebiyatı da ihmal edilmişti.¹⁰⁹ Oysa Köprülü'nün tezinde İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatını anlamadan İslamiyet'ten sonraki dönemleri açıklayabilmek; Osmanlıların ortaya çıkışına kadar Orta ve Küçük Asya'da nasıl bir edebiyat var olduğunu bilmeden Osmanlı edebiyatının oluşumunu algılamak olanaksızdı.¹¹⁰ Kitabının başında belirttiği üzere, Köprülü bu yapıtıyla Anadolu'daki Türk edebiyatının diğer sahalardaki Türklerin edebiyatından ayrı ve kendi kendine oluşmuş bir ürün olmayıp, geçmişin bir devamı olduğunu ve Türk edebiyatının tarihini algılayabilmenin ancak onu bir bütün halinde ele almakla mümkün olacağını kanıtlamak istemektedir.¹¹¹ Köprülü'ye göre Ahmed Yesevi'den başlayarak Yunus Emre'ye ve ondan beri de bugüne değin, yekdiğerine bitişik ve bağlı uzun bir silsile şeklinde, başlıca unsurlarını halk edebiyatından ve ulusal zevkten alan bir tasavvuf edebiyatı devam edip durmaktadır.¹¹² Köprülü böylece Türk edebiyatını bir bütün olarak ele alıyor ve onun değişik çağları ve lehçeleri arasındaki kopmaz bağları araştırıp buluyordu. Tasavvuf ile dini, iki birbirinden ayrı ve hatta coğrafi yönden tecrit edilmiş Türk ülkeleri fikriyatını, karşılaştırma yoluyla Türkçülüğü ve konu itibarıyla da Türk edebiyatı tarihi alanlarını birleştiriyordu.¹¹³ Köprülü, Ahmed Yesevi'nin yapıtını oluşturan iki bileşenin, "İslami yani dini-tasavvufi unsurla, milli, yani halk edebiyatından alınan unsur" olduklarını savlamıştır.¹¹⁴ Köprülü'ye göre, dini-tasavvufi bileşen, "sosyal muhitte böyle yüzyıllarca değişmez bir

¹⁰⁹ Ibid., s.1.

¹¹⁰ Ibid, s.3.

¹¹¹ Ibid, s.4.

¹¹² Ibid, s.355.

¹¹³ Alpay, Y. (2012) "Fuat Köprülü'nün Muhafazakârlığı", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.437.

¹¹⁴ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.164.

halde kaldığı ve her gün biraz daha umumi temayüle uyduğu gibi, vezin şeklinde göze çarpan milli, yani halk edebiyatından alınan unsur da, aynı suretle sosyal muhitte sabit" kalmıştır.¹¹⁵ Burada Köprülü'nün kuvvetle ileri sürdüğü iddia, halk edebiyatının "on ikinci asırdan bu vakte kadar tabiatıyla sabit denebilecek bir halde kaldığı"dır.¹¹⁶ Yani "öz", sadık bir şekilde korunmuştur. Köprülü'nün tezinde, Türkler, edebiyatlarını ve kültürlerini, Orta Asya'daki "öz"lerini evrimleştirerek gerçekleştiriyorlardı, tüm ilerlemelerini Batılı bilginlerin savlarının tersine diğer kültürlerden elde etmiyorlar, bilakis kendi öz kültürlerinin evriminden sağlıyorlardı. Bu görüşten yola çıkarak Köprülü, Türklerin İslam dini ve uygarlığını kabul ettikten sonra, eski düşünüş ve inanışlarından, kültür ve geleneklerinden pek çok unsuru birlikte getirip muhafaza ettiklerini savlamıştı.¹¹⁷ Köprülü'nün İlk Mutasavvıflarda ileri sürdüğü bu tezin en temel aktörü de Ahmed Yesevi'dir zira "ondan önce Türkler arasında Tasavvuf mesleklerine girmiş adamlar (...) ya büyük İslam merkezlerinde Acem kültürünün tesiriyle Acemleşmişler, yahud, yeni dinin umumileşmesi için büyük Türk kitleleri arasına girerek orada unutulup gitmişlerdi. İçlerinden hiçbiri, kendilerinden sonra da yaşayıp devam edebilecek kuvvetli bir şey tesisine muvaffak olamamıştı. Halbuki Hoca Ahmed Yesevi kuvvetli şahsiyetiyle, Türkler arasında asırlarca yaşayan büyük bir tarikat kurdu ki, bu, bir Türk tarafından ve Türkler arasında kurulmuş olan ilk tarikatır".¹¹⁸ Buna göre Ahmed Yesevi Acemleşmeden İslamlaşmış ve böylece Türk "öz"ünü muhafaza etmeyi başararak, İslami bir Türk edebiyatı alayımı oluşturmuştur. Köprülü'nün iddiasına göre Ahmed Yesevi'nin etkisi hem bugüne kadar "sabit" bir şekilde gelmiş (yani "öz" hiç bozulmamış) ve hem de çok geniş bir alana yayılmıştır. Ahmed Yesevi'nin "tesirini başlıca dört büyük alanda aramak icabediyor: 1) Kıpçak, yani bugünkü Kuzey Türkleri alanı; 2) Türkmen alanı; 3) Azeri alanı; 4) Batı Türkleri, yani Anadolu ve Rumeli alanı".¹¹⁹ Burada en önemli olan alan dördüncü alan olan Anadolu ve Rumeli'dir zira Köprülü'yu en çok Türkiye'nin kurulduğu bölge ilgilendirmektedir. Köprülü Ahmed Yesevi'nin kurmuş olduğu bu ulusal tasavvuf edebiyatını Anado-

¹¹⁵ Ibid., s.167.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Turan, O. (1953) "Mukaddime", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, İstanbul, s.XVI.

¹¹⁸ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.114.

¹¹⁹ Ibid., s.174.

lu'ya ve ardından da günümüze, Yunus Emre aracılığıyla taşıyacaktır ve bu yüzden de kitabının ikinci bölümünü tamamıyla Yunus Emre'ye ayırmıştır.

Fakat Köprülü burada ulusal savlar üretebilme uğruna yani Gökalp'in "ulusal tarih" olarak adlandırdığı tarih biçimini inşa etmek adına "reel tarih"ten önemli ödünler vermiştir. Çalışmanın değerini sınırlayan en büyük etken, Köprülü'nün Orta Asya'daki Yesevi sufi topluluklarına ait temel kaynakların çoğunundan haberdar olmaması ya da bu kaynaklara erişme şansı bulamamasıdır. Oysa Muhammed Alim Siddiki Alevi'nin *Le-mehat min Nefahati'l-kuds* yapıtı ile Hacı İshak Ata'nın *Hadikatü'l-Arifin* adlı çalışması Ahmet Yesevi incelemelerine yeni bilgiler ve bakış açıları kazandırmakta ve Köprülü'nün savlarını boşa çıkartmaktadır.¹²⁰

Köprülü Orta Asya hakkındaki bilgi eksikliklerini bertaraf edebilmek için Anadolu hakkındaki bilgilerini Orta Asya'ya yansıtmayı denemiştir fakat Anadolu örneğinden elde ettiği dini, kültürel ve edebi gelişmeler Orta Asya'ya uyarlandığında hiçbir anlam ifade etmemektedir ve bu yaklaşım Leiser'a göre "kesinlikle hatalıdır". Leiser'a göre Köprülü, Yesevi'nin gerçek mirasının sufilikte ve şiirlerde olduğu görüşünü Orta Asya'da temellendirememiş, aksine bu mirası Moğol istilasından kaçan göçmenlerden oluşan Batı Türkleri sahasındaki Bektaşî geleneğinde bulmuştur. Yani Yesevi geleneğinin, Bektaşî geleneği olduğu varsayımını yaratarak, Yesevi geleneğine ilişkin "en talihsiz görüşleri" oluşturmuştur.¹²¹ DeWeese de Köprülü'nün Rusça yayınlar ile pek çok önemli Yesevi kaynağından habersiz olduğunun altını çizmiştir ve bu durumun *İlk Mutasavvıflar*'da önemli eksikliklere ve yanlışlıklara neden olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanı sıra DeWeese Köprülü'nün elinde olan kaynakları da tam bilimsel bir şekilde kullanmadığını ve çoğunlukla İstanbul Üniversitesi'nde bulunan bir el yazmasına gönderme yaptığını ve bu değerlendirmelerinde de ulusçu eğilimlerinin işe karıştığını anıştırmaktadır.¹²² De Weese'ye göre Köprülü bu eksiklikler yüzünden Ahmed Yesevi'nin hangi tarihlerde yaşadığını bile doğru şekilde tespit edememişti. Ahmet Yesevi, Köprülü'nün ileri sürmüş olduğu 1167 yılında ölmemişti

¹²⁰ Leiser, G. (2012) "Çağdaş Türkoloji Araştırmalarında Köprülü'nün Yeri", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.31.

¹²¹ *Ibid*, s.32.

¹²² De Weese, D. (2006) "Foreword", *Early Mystics in Turkish Literature*, (Köprülü, F.) (çev. Leiser, G.), Routledge, London, s.xi.

ve 1200'lü yılların ilk çeyreğinde hala hayattaydı bu yüzden de Hacı Yusuf Hemedani'nin öğrencisi olması da mümkün değildi.¹²³

Köprülü'nün, Orta Asya'daki Türk "öz"ünün Türkistan'a Ahmed Yesevi ile taşındığı ve ardından da Ahmed Yesevi'nin bu "öz"ü, Cengiz istilasının ardından Maverâünnehir'den ve Harezm'den diğer Türk alanlara ve günümüze ilettiği savı¹²⁴, Ahmed Yesevi'nin bu etkiyi Anadolu'ya Yunus Emre aracılığıyla getirdiği ve yaydığı şeklinde devam etmektedir. Köprülü'ye göre Yunus'un ve Anadolu'da ondan sonra gelecek olanların, Ahmed Yesevi ve takipçilerinin etkisinde oldukları "muhakkaktır".¹²⁵ Oysa, Anadolu'da yazılmış tasavvuf kaynaklarının hiçbirisinde Ahmet Yesevi'den ya da Yesevilikten söz edilmemektedir. Bunun nedeni Karamustafa gibi bazı araştırmacılara göre Anadolu'da Yeseviliğin hiçbir zaman var olmamış olmasındandır ve on üçüncü yüzyılda Anadolu'ya çok sayıda Yesevi dervişi geldiği düşüncesi, "Köprülü'den kaynaklanan bir efsane"dir.¹²⁶ Bu konuda Ocak da benzer şekilde düşünmekte ve Anadolu'da on üçüncü ve onu takip eden yüzyıllarda Köprülü'nün savladığı şekilde güçlü bir Yeseviliğin varlığını kanıtlamanın güç olduğunu belirtmektedir.¹²⁷ Elimizde Yesevilikle ilgili hiçbir silsileme olmadığı için, Köprülü'nün bu konudaki görüşleri aslında hiçbir kanıta dayanmamaktadır.¹²⁸ Ocak'a göre Köprülü'nün Ahmet Yesevi ve Yesevilik konusu gibi Anadolu Müslümanlığında çok da önemli olmayan bir konuyu sırf söz konusu ideolojinin bir gereği olarak yaratılmak istenen "Türk İslamı"na tarihsel bir zemin olarak kullanmak üzere bilerek seçmesi, ciddi bir sorgulama konusudur. Köprülü'nün, Yeseviliği Anadolu halk tasavvufunun tek kaynağı olarak sunması ve bu sanal bağlantıyı kanıtlamak için Yunus Emre'yi hiç ilgisi olmadığı halde Ahmet Yesevi'nin Anadolu'daki takipçisi

¹²³ Ibid., s.xvii.

¹²⁴ Köprülü, F. (1999) *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.98.

¹²⁵ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.336.

¹²⁶ Karamustafa, A. (2005) "Yesevilik, Melametilik, Kalenderilik, Vefailik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ocak, A.Y.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

¹²⁷ Ocak, A.Y. (2012) "'Postmortem' Eleştirilerin Odağında 'Kült' Bir Tarihiçi: Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.337.

¹²⁸ Karamustafa, A. (2005) "Yesevilik, Melametilik, Kalenderilik, Vefailik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ocak, A.Y.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

olarak göstermesi bilinçli bir manipülasyondan başka bir şey değildir.¹²⁹ Zira Yunus Emre ile Ahmet Yesevi arasında bir bağ kuran ciddi ya da efsanevi hiçbir kaynak yoktur.¹³⁰ Yine Yunus Emre de hiçbir yapıtında Ahmet Yesevi'ye en ufak bir anıştırma ya da gönderme yapmamaktadır. Köprülü Ahmed Yesevi ile Yunus Emre'nin çok büyük benzerlikler gösterdiğini iddia ederek "Hoca Ahmed Yesevi ile Yunus'un sanat unsurları bile hemen birbirinin aynıdır"¹³¹ savını ileri sürse de, Köprülü'nün öğrencisi Gölpinarlı'nın da itiraf ettiği üzere, "Yunus'ta ve Türk halk şiirinde Ahmed Yesevi'nin hiçbir tesiri yoktur".¹³²

Açıkçası Köprülü *İlk Mutasavvıflar*'ın ana tezlerini sağlam kaynaklarla temellendiremiştir fakat ileri sürdüğü iddialarında ısrarcı olmuş ve kitabını bu şekilde oluşturmuştur.¹³³ Bunun temel nedeni Köprülü'nün Orta Asya ile Anadolu arasında kültürel bir bağ kurmak için elde yeterli olmayan verileri sonuna değin zorlaması ve "reel tarih" inşası yerine "ulusal tarih" inşası yapmak uğrunda tüm malzemeyi çarpıtmak zorunda kalmasıdır. Köprülü'nün bu yapıtındaki kurgusu, mutasavvıfların halk dilini ve veznini kullanarak geniş kitlelere seslendikleri ve İslam öncesindeki eski Türk kültürünü bu yeni coğrafyaya taşıdıkları şeklindedir. Köprülü'ye göre tasavvuf edebiyatının ihmal edilmesi, önce Acem, Tanzimat'tan bu yana da Batı etkisi altında ulusal kişiliğin unutulması yüzündendi. Halktan gelen her şey gibi, eskiden halkın bir kutsallık atfettiği tasavvuf edebiyatı da görmezden gelinmişti, küçümsenmişti ve sonunda zamanla unutulmuştu. Oysa hem ulusal ruhu göstermesi açısından hem de eski halk edebiyatıyla sıkı ilişkileri olan bu halk tasavvuf edebiyatının uzun ve derin bir tarihi vardı.¹³⁴ Bu tarih İslam'ı yeni kabul etmiş Türklere İslam'ı anlayabilecekleri bir dil ve zevk alacakları şekilde

¹²⁹ Ocak, A.Y. (2012) "'Postmortem' Eleştirilerin Odağında 'Kült' Bir Tarihiçi: Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.341.

¹³⁰ Yıldırım, R. (2012) "Büyükülüğün Büyümeye Set Çekmesi: Fuat Köprülü'nün Türkiye'de Yesevilik Araştırmalarına Katsı Üzerine Bir Değerlendirme", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.378, 379.

¹³¹ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.336.

¹³² Gölpinarlı, A. (1965) *Yunus Emre, Risalat al-Nushiyya ve Divan, Sulhi Garan*, İstanbul, s.xlvi.

¹³³ Yıldırım, R. (2012) "Büyükülüğün Büyümeye Set Çekmesi: Fuat Köprülü'nün Türkiye'de Yesevilik Araştırmalarına Katsı Üzerine Bir Değerlendirme", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.360.

¹³⁴ Köprülü, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, s.1.

estetik bir şekilde anlatmaya girişen dinsel propaganda çalışmaları ile başlıyor fakat sonunda yüzyıllar içerisinde gelişerek "Türk'ün milli dehasını gösterecek derecede" özel bir konuma geliyordu. Türkler bu çalışmalara Acem ve Arap örnekleri doğrultusunda başlamakla birlikte zaman içerisinde onları çok aşmışlar ve bu örnekler ulusal bir özellik göstermezlerken, Türkler tasavvuf çalışmalarını kendilerine özgü bir ulusal tasavvuf edebiyatı olarak biçimlendirmişlerdi.¹³⁵

Köprülü sürekli olarak Orta Asya ile İran ve daha sonra da İran ile Anadolu arasında ulusal Türk kültürünün bozulmadan muhafaza edilecek transfer olduğunu savlamakta ve on üçüncü yüzyıl Anadolu'suna, Orta Asya'daki Türk "öz"ünü transfer ettiğini düşündüğünde de, "Yunus Emre'nin sanatı, tamamıyla milli, yani tamamıyla Türk bir sanattır" demektedir.¹³⁶ Fakat bunu yaparken, ulusçuluğun ancak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış modern bir ideoloji olduğunu unutmakta ve on dokuzuncu yüzyılda oluşan bir ideolojiyi çok rahat bir şekilde on üçüncü yüzyıl Anadolu'sundaki gelişmelerin temeline yerleştirebilmektedir. Elbette bu da büyük bir anakronizmaya neden olmakta ve aslında hem İlk Mutasavvıfların tüm tezlerini çürütmekte, hem de Köprülü'nün tüm bu tarihe ne kadar ulusalcı bir bakış açısıyla baktığını göstermektedir. Köprülü burada bir tarihsel keşif değil, tarihsel inşa ve icat gerçekleştirmeye çalışmaktadır ve aslında kendi döneminde bunu başarmıştır. *İlk Mutasavvıflar* çok uzun yıllar boyunca alanındaki en yetkin çalışma olarak algılanacaktır.

Köprülü, Orta Asya ile Anadolu arasındaki kültürel ve ulusal devamlılığın varolduğu tezini 1922 yılında kaleme aldığı *Anadolu'da İslamiyet* isimli çalışmasında daha da ileriye taşımıştır. Neredeyse her çalışmasını yabancı bilim adamlarının Türk ulusunu zora sokan metinlerini karşılamak üzere kaleme alan Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*'i de, Franz Babinger'in aynı yılda yayınlanmış olan "Der Islam in Kleinasien: Neue Wege der Islamforschung" makalesini çürütmek amacıyla yazmıştır. *Anadolu'da İslamiyet*'te Köprülü, Seyhun sahasından güneye inerek yavaş yavaş İslamiyet'i kabul eden Oğuz Türkmenleri üzerinde eski ilkel dinlerinin ve eski geleneklerinin, sonradan kabul ettikleri dinlerden daha etkili olduğunun muhakkak olduğunu iddia etmiştir.¹³⁷ Türkmen zümrelerini yabancı kültürlerle ilgisiz ve kavmi gelenek-

¹³⁵ Ibid.,s.2.

¹³⁶ Ibid., s.332.

¹³⁷ Köprülü, F. (2000) *Anadolu'da İslamiyet*, İnsan, İstanbul, s.45.

lerine kuvvetle bağlı olarak niteliyordu.¹³⁸ İslamiyet kabul edilmişti fakat, Anadolu'ya Türkmen boylarıyla birlikte gelen Türkmen babaları İslamiyet'i Oğuz boylarına aktarırken İslamiyet'in eski kavmi geleneklerine denk gelen, sufiyane bir Türkleştirilmiş biçimini kullanıyorlardı.¹³⁹ Anadolu halkının faki lakabını verdikleri cahil köy hocalarından büsbütün ayrı bir zihniyetle ve Türkmen geleneklerine sadık kalarak, İslamiyet'in çok basit, külfetsiz bir şekilde serhadlerde ve yeni zaptolunan memleketler halkı arasında yayan bu babalar, abdallar esasen Anadolu'nun her köşesine yayılmışlar ve özellikle uçlara yerleşmişlerdi.¹⁴⁰ Böylece Köprülü *Anadolu'da İslamiyet* yapıtıyla, daha önceki çalışmalarında Orta Asya'dan Acem'e getirdiği Türkleri şimdi Anadolu'ya ve sonra da uçlara yani Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklara kadar getirmiştir. Köprülü'nün metinlerine toplu olarak bakıldığında, Türkler Orta Asya'dan Söğüt'e kadar olan maceralarında kendi benliklerini hiç yitirmemişler ve karşılaştıkları yeni medeniyetlerden aldıkları özellikleri, kendi benliklerinde eritmişlerdir. Şimdi Köprülü'nün Türk kültürünü muhafaza edeceği yeni yer Osmanlı Devleti dönemidir.

Köprülü'nün Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı yazarlara göre Bizans kurumlarının taklit edilmesiyle kurulduğu iddiasına yanıt verdiği iki önemli yapıtı *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* ile *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* çalışmalarıdır. Diehl'in, Rambaud'un, Gibbons'un, Hauser'in, Mortdmann'ın, Scala'nın, Sokolov'un, kısacası Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilenen her Batılı yazarın savı Türklerin her türlü devlet kurma yeteneğinden yoksun olması nedeniyle, böylesine büyük bir Osmanlı İmparatorluğu kurmak için kendi bilgi ve donanımının yetersiz kaldığıdır. Bu nedenle de tüm bu yazarların ve genel olarak Batı'nın kanısı, Türk'lerin Osmanlı İmparatorluğu'nu kurarken kendi uygarlık ve kurumlarına değil, Bizans uygarlık ve kurumlarına dayandı-ğıdır. Batılı yazarlara göre Türkler ne idare adamları ne de hukukçudurlar; siyaset ilmine ilgi duymayan; sert askerdiler; bundan dolayı İstanbul'u alarak Bizans'ı mahvettikten sonra, yeni devlet kurumlarının ve idari örgütlerinin büyük kısmını da ancak Bizans kurum ve örgütlerini taklit ederek kurabilmişlerdir.¹⁴¹ Köprülü ise bu tezin karşısına çıkarak, Osmanlıların bir Türk devleti olarak Bizans kurumlarını devralmadığını

¹³⁸ Ibid., s.47.

¹³⁹ Ibid, s.49.

¹⁴⁰ Ibid, s.63.

¹⁴¹ Köprülü, F. (2004) *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ, Ankara, s.25.

ve buna ihtiyaç duymadığını çünkü geçmişten gelen Türk devletlerinde zaten tüm kurumların yer aldığını savlamıştır. Ona göre Osmanlı tarihi, genel Türk tarihi çerçevesinde yani diğer Anadolu beylikleriyle birlikte ve Anadolu Selçukluları tarihinin bir devamı şeklinde algılanmalı, Anadolu Selçukluları da genel Selçuklu tarihinin bir şubesi olarak incelenmeli ve böylece geriye gidile gidile Türk tarihinin en eski devirlerine kadar inilmeli ve tüm kurumların ve uygarlıkların kökenleri orada bulunmalıdır.¹⁴² Bunun ardından Köprülü *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* çalışmasında, bu konuda yazmış tüm Batılı yazarlarla tek tek hesaplaşır ve Doğu kaynaklarını kullanarak ortaya bir anti-tez koyar, okuyucusunu Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumlarının kökenlerinin Batılı devletlerde değil, kendi Doğulu geçmişinde ve özellikle de Türk kültürünün “öz”ünde bulunduğu ikna etmeye çalışır. Köprülü'nün bu kitabındaki temel tezini kitabın sonlarında şöyle açıklamıştır: “Osmanlı İmparatorluğu, bazılarının iddiası gibi ‘ilk mağlubiyette çadırlarını toplayıp geldiği bozkıra dönen ve hakimiyetinden hiçbir iz bırakmayan barbar göçebelerin kurduğu geçici bir devlet’ değildi. Mükemmel teşkilata malik, sağlam esaslara dayanan hakiki bir imparatorluktu. (...) Araştırmamız kesin surette ispat etmiştir ki, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet telakkisi ve idare sistemi üzerinde Bizans'ın hemen hiçbir tesiri olmamıştır.”¹⁴³ Köprülü'ye göre “Osmanlı Devleti, Anadolu Selçukluları saltanatının idari ananelerine varis olmuş ve kısmen İlhanlıların ve Memlükler'in tesiri altında kalmış bir Türk-İslam saltanatı”ydı.¹⁴⁴ Köprülü tüm Osmanlı kurumlarına bir geçmiş Türk “öz”ü keşfediyor/icat ediyor ve onların Bizans'tan alındıklarına karşı çıkıyordu.

Böylece Köprülü bir kez daha “reel tarih”in sınırlarından çıkmakta ve “ulusal tarih”in sanatsal ve pedagojik tarih üretim alanına girmektedir. Osmanlı devlet kurumlarının Bizans kurumlarından alındığını iddia eden Batılı bilim adamlarını hiçbir Doğu kaynağını kullanmamakla ve Osmanlıca bilmemekle suçlayan Köprülü'nün hiçbir Bizans kaynağını kullanmaması ve gerekli dilleri bilmemesi ancak doğrudan taraf olduğu bir “ulusal tarih” inşası çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Köprülü'nün Osmanlıların Bizans'tan kesinlikle hiçbir şey almadığı ve tüm devlet kurum ve örgütlerinin öz be öz Türk olduğu iddiası, güncel bir

¹⁴² Ibid, s.43.

¹⁴³ Ibid, s.178, 179.

¹⁴⁴ Ibid, s.176.

siyasi tercihin ve arzunun geçmişe yaftalanmasıdır. Zaten günümüzde Mete Tunçay ve İlber Ortaylı gibi Türk tarihçiler Osmanlı kurumları ve devlet örgütlenmesi üzerinde Bizans'ın son derece etkin olduğunu kabul etmektedirler.¹⁴⁵ Köprülü o dönemde Bizans'ın Osmanlı üzerinde gerçekten hiçbir etkisi olmadığını düşündüğü için değil, üretmek istediği muhafaza edilebilecek değerler çerçevesinde siyasal ve ulusçu amaçlarla bir geçmiş icat etmek istediği için savunmuştur.

Köprülü'nün aynı tezler için ürettiği bir diğer önemli kitabı, Sorbonne Üniversitesi'nde 1934 yılında verdiği üç konferanstan oluşan ve 1935'te Fransızca bir kitap olarak basılan *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* da özellikle Gibbons'un tezlerini hedef almıştır. Rambaud'dan başlayıp Iorga'dan geçerek Gibbons'a varan çizgi üzerindeki pek çok Batılı tarihçiye bakılırsa, Osmanlı Devleti basit çobanlardan oluşan ve devlet kurmak için medeni bileşenlere sahip bulunmayan bir kabile tarafından kurulmuştu ve bu kabile bu sırada İslamiyet'i bile kabul etmiş değildi. Devlet kurmaya yetenekli olmayan bu kabile, ancak bu bölgedeki Rumlarla karışarak yeni bir "ırk" meydana getirerek bu devleti kurmak için gerekli donanımına sahip olabilirdi.¹⁴⁶ Buradaki savda Türkler uygarlık yaratabilen bir ırk olmadıkları için, ancak Rumlarla karışıp yeni bir melez ırk yaratarak büyük bir devlet kurabilirdi. Köprülü bu teze karşı öncelikle terminolojiyi düzeltmekle işe başlamış ve Gibbons'un ırk (la race) ile kavim (le peuple) kavramlarını karıştırdığını, tarihi bir gerçeklik olarak bir Osmanlı İmparatorluğu bulunmasına karşın, hiçbir zaman bir Osmanlı ırkı hatta bir Osmanlı kavmi mevcut olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁷ Ardından, Osmanlı Devleti'nin gelişimini Doğu'dan gelen ardı arkası kesilmeyen Türk göçlerine bağlamış¹⁴⁸, halk arasındaki örgütlenmeyi sağlayan kişiler olarak Türk Şamanlarına benzettiği Türk dervişlerini göstermiş¹⁴⁹ ve Anadolu'ya gelen Türklerin yalnızca göçebe unsurlar olmadıklarını belirterek, bunların arasında, Orta Asya'da çok uzun zaman önce köy ve kent yaşamına geçmiş halklarının da bulunduğunu ve köylerle kentlerin Türklerce kurulduğunu savlamıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Tunçay, M. (2012) "Etik Açısından Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.26.

¹⁴⁶ Gibbons, H.A. (1998) *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 21. Yüzyıl Yayınları, İstanbul, s.23.

¹⁴⁷ Köprülü, F. (1999) *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.5.

¹⁴⁸ *Ibid*, s.82.

¹⁴⁹ *Ibid*, s.99, 100.

¹⁵⁰ *Ibid*, s.50.

Köprülü, ilk çalışmalarından itibaren Bektaşî ve Kızılbaş grupların Şaman kalıntıları taşıdıklarını ve dolayısıyla Türk olduklarını öne sürmüştür. Bundaki amacı Bektaşilik ve Kızılbaş-Alevilik gibi “heterodoks” ve “senkretik” olarak nitelediği gruplarda “Şaman kalıntıları” diye adlandırdığı unsurlar aracılığıyla Anadolu Türk tarihinin Orta Asya’ya kadar uzandığı tezine ilişkin önemli bir kanıt oluşturmaktır. Böylece Kızılbaş-Alevi’lerin Hıristiyanlığın ve Anadoluçuluğun etkileriyle ortaya çıktığını iddia eden Batılılara karşı Türk-Müslüman ekseninde gelişen yeni ulusçuluk hareketinin çıkarlarına uygun bir yanıt vermeyi amaçlamıştır.

Köprülü’ye göre “Bektaşî ve Kızılbaşlar arasında bir takım eski mahalli kültlerin, yani Anadolu’nun Hıristiyanlıktan evvelki devirlerine ait dini itikatların mevcut olduğunu iddia eden bazı antropolojist ve etnografların bu hükümleri ne kadar yanlış ise, birtakım Hıristiyan Bektaşîlerin mevcudiyetine ve Bektaşîlikteki birtakım ayin ve erkanların Hıristiyanlıktaki mümasilleri ile benzeyişine bakarak, bu tarikatı Hıristiyanlığın kuvvetli tesirlerine uğramış telakki edenler de, aynı suretle yanıılmışlardır. (...) İslam ve Türk dünyasındaki dini-tasavvufi cereyanların umumi tarihi içinde tetkik edilince, Bektaşîliğin hakiki hüviyeti” ortaya çıkmaktadır.¹⁵¹ Köprülü Aleviliği ve Bektaşîliği eski Türk geleneklerine ve Şamanizm’e bağlayarak Orta Asya ile Anadolu Türklüğü arasında organik bir bağ kurmuştur. Böylece yabancı yazarların (tarihi yabancılardan öğrenmenin tehlikelerine sıkça dikkat çekti) yazdıklarını siyasi gerekçelerle yalanlama geleneğini Aleviler konusunda da göstermiş ve yabancıların aksine Alevilerin Hıristiyan ya da otokton Anadolu’lu oldukları tezlerini reddederek, Alevileri Orta Asya Türklerine ve Şamanizm’e bağlayarak, yani “öz”sel Türk kimliğine katarak Türkleştirmiş ve Müslümanlaştırmıştır.

Köprülü’ye göre “Türkmenlerin Müslümanlığı, şehirli Türklerinki gibi tamamıyla ortodoks bir Müslümanlık değil, eski Türklerin eski putperest ananeleriyle müfrit Şiiliğin – haricen tasavvuf rengine boyanmış – basit ve popüler bir şeklinin ve bazı mahalli bakıyyelerin imtizacından hasıl olmuş bir *Syncretisme* idi.”¹⁵² Köprülü “ortodoks mutasavvıfların şiddetli tenkitlerine uğrayan bu garip kıyafetli şeriata mugayir adetleri, coşkun yaşayışlarıyla tamamen eski Türk şaman’larını hatırlatan bu Baba lakaplı Türkmen şeyhleri, köylülerin ve göçebelerin manevi hayat-

¹⁵¹ Köprülü, F. (1970) “Bektaş”, *İslam Ansiklopedisi: İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati, Cilt II*, Milli Eğitim, İstanbul, s.463.

¹⁵² Köprülü, F. (1999) *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.97.

larının başlıca nazımı ve hakimi idiler”¹⁵³ diyerek Orta Asya ile Anadolu arasındaki bağlantıyı bu heterodoks dervişlere, İslamiyet öncesi Türk kültürünün taşıyıcıları rolünü vererek ve onların İslami gelenekle yarı evrimleşmiş olarak kurguladığı dini tutumlarını halkın dini olarak betimleyerek Orta Asya’daki “öz” Türk kültürünü Anadolu’ya taşıdığını düşünmüştür. Bu onun evrimci tarih anlayışının zorunlu olarak icat ettiği bir durumdur. Köprülü bugün ile Orta Asya arasındaki bağlantıyı da yine bu dervişler aracılığıyla kurmakta ve Anadolu’daki bu heterodoks İslam’ın günümüzdeki Alevi’lerine benzer olduklarını söyleyerek istediği sürekliliği sağlamaktadır.¹⁵⁴

Köprülü’nün 1934 yılında yayınlamış olduğu “Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri” isimli makalesi ise, onun Orta Asya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kurduğu bağlara zarar verebilecek bir takım iddiaları bertaraf etmek için kaleme alınmıştır. Köprülü’nün hedefindeki Batılı yazar bu kez Wittek’tir. Wittek 1930’larda çeşitli konferanslarda dile getirmeye başladığı ve çeşitli makale ve kitaplarında yayınladığı “Osmanlıların Kayı boyundan oldukları iddiasının aslında on beşinci yüzyılda hanedana bir soyluluk payesi vermesi için icat edildiği” savı, en çok 1938’de *The Rise of the Ottoman Empire* (Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu) adlı ünlü kitabında sayesinde yaygınlaşmıştır.¹⁵⁵ Wittek’in tezi inandırıcıdır. Zira Kayı boyunun ilk yer aldığı yazılı yapıt, Kaşgarlı Mahmut’un on birinci yüzyılda kaleme aldığı Oğuz soyağacıdır.¹⁵⁶ Bu soyağacı son derece geometrik ve simetriktir ve bu yönüyle ef-sanevi bir görünüm sunmaktadır. Bu soyağacına göre Oğuz’un dört oğlu, oğullarının her birinin de altı oğlu olmuş, böylece ortaya yirmi dört Türk boyu çıkmıştır. Her boy, bir oğlun isminden gelmektedir; Kayı da bu Oğuz torunlarından birisinin adıdır ve Kayı boyunun ondan türediğine inanılır. Ancak bu sav biraz şüpheli görünmektedir.

Osmanlıların Kayı boyundan olduklarına ilişkin ilk şüphe, bu iddianın on beşinci yüzyıldan önce hiç dile getirilmemiş olmasından kaynaklan-

¹⁵³ Ibid, s.98.

¹⁵⁴ Ibid., s.98.

¹⁵⁵ Wittek, P. (2000) *Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu*, (çev. Berktaş, F.), Pencere, İstanbul, s.19.

¹⁵⁶ Kaşgarlı Mahmud (1939) *Divanü Lugat-it Türk Tercümesi*, (çev. Atalay, B.), Cilt I, Alaeddin Kiral Basımevi, Ankara, s.56-58.

maktadır.¹⁵⁷ İkinci şüphe ise Kayı boyunun Oğuz soyunda en konumlu ikinci boy olmasından ileri gelmektedir.¹⁵⁸ En konumlu boy olan Kınık boyu Selçuklular tarafından sahiplenildiği için¹⁵⁹, artık Osmanlılar için seçilebilecek en iyi boy, ikinci sırada yer alan Kayı boyu kalmıştır ve Osmanlılar da hemen onu seçmişlerdir. Osmanlıların da, Selçukluların da seçebilecekleri en iyi boyu seçmiş olmalarının rastlantı olması güçtür. Hele Osmanlıların Kayı boyundan oldukları iddiasını kurdukları on üçüncü değil de, on beşinci yüzyılda ortaya koymaları, bu tutumun Osmanlıların kendilerine soylu bir geçmiş üretme çabası olduğuna işaret etmektedir. Emecen'in dikkat çektiği üzere Osmanlılar on beşinci yüzyılda Anadolu'da Karamanlıların beylikler üzerinde veraset iddiaları sonucu, Kayı boyu meselesini bir karşı propaganda olarak öne çıkarmıştır.¹⁶⁰ İnalçık da bu dönemde Osmanlıların kendilerini Oğuz geleneğine bağlayan secerelere olan ilgisini, Timurluların Osmanlıları en azından hukuki açıdan Karamanlılara bağlı tutmasına bir tepki olarak açıklamıştır.¹⁶¹ Kılıçbay benzer şekilde Osmanlıların Kayı boyu iddiasının sonradan, Türk beyliklerinin üzerine gittikleri dönemde soyları gereği yönetici olmaları bağlamında ürettikleri bir efsane olarak görmektedir.¹⁶² Divitçioğlu da Kılıçbay'la aynı kanıdadır ve Kayı boyunun on beşinci yüzyılda uydurulmuş bir efsane olduğunu düşünmektedir.¹⁶³ Görünen o ki, Wittek'in tezi oldukça yaygın bir kabul görmektedir. Ancak Köprülü Wittek'e karşı çıkmakta kararlıdır. İlginç olan şey ise, aslında Köprülü'nün 1925 yılında, yani Wittek'ten tam 12 yıl önce, "Osmanlı sultanlarının Kayı'lardan olmadığı ve bunun sonraki yazarlar tarafından özel bir maksatla uydurulduğu"nu ileri sürmüş olmasıdır.¹⁶⁴

Köprülü'nün 1934'e gelindiğinde bu fikrinden dönerek, Wittek'in yeni, kendisinin eski tezini çürütmeye çalışmaktadır. Köprülü'nün bu fikir

¹⁵⁷ Lindner, R.P. (1983) *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Indiana University, Bloomington, s.8.

¹⁵⁸ Kaşgarlı Mahmud (1939) *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*, (çev. Atalay, B.), Cilt I, Alaeddin Kırıl Basımevi, Ankara

¹⁵⁹ Sümer, F. (1980) *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları*,

¹⁶⁰ Emecen, F.M. (2001) "Gazaya Dair XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul, s.74.

¹⁶¹ İnalçık, H. (1962) "The Rise of Ottoman Historiography", (ed. Lewis, B. & Holt, P.M.), *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, Oxford, s.160.

¹⁶² Kılıçbay, M.A. (2000) "Osmanlı Kuruluşunun Efsanevi Yanı", *Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Efsaneler ve Gerçekler*, İmge, Ankara, s.27, 28.

¹⁶³ Divitçioğlu, S. (1999) *Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu*, Yapı Kredi, İstanbul, s.20.

¹⁶⁴ Köprülü, F. (1343) *Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar*, Matbaa-i Amire, İstanbul, s.5.

değişikliğinde, Kayı boyu efsanesinin, Osmanlıların Orta Asya çıkışlı olup, Acem diyarından Anadolu'ya geldiklerini kanıtlaması nedeniyledir. Yani Köprülü'nün tüm yazın yaşamı boyunca ileri sürdüğü tezi desteklemesi yüzdendir. Oysa Osmanlıların Kayı boyundan olduklarını ve aslında Orta Asya'dan da gelmediklerini iddia eden de pek çok tarihi soy iddiası bulunmaktadır. Örneğin Timur'un Yıldırım Beyazid'e göndermiş olduğu bir mektupta onun gemici bir Türkmen neslinden geldiği ve bunun bütün Mısır, Suriye ve Anadolu halkları tarafından bilindiğini iddia etmesi ve daha sonra benzer bir iddianın yani Osmanlıların alelade bir gemicinin ya da şöhretli bir korsanın soyundan gelmiş oldukları savının Bizanslı tarihçi Chalcocondilas ve on sekizinci yüzyılda da Hezarfen Hüseyin tarafından tekrarlanması, Safavilerin Osmanlıların Cuk (Çığ) adlı zengin ve kahraman bir çobanın neslinden geldiğini iddia etmesi, Batılı Oryantalistler arasında büyük rağbet kazanmış *Habib'üs-Siyer* adlı eserde Osmanlıların Güney Rusya bozkırlarından deniz yoluyla Anadolu'ya geldikleri ve Osman'ın bu kabilenin reisi olan Davud'un oğlu olduğunun savunulması¹⁶⁵ Osmanlılar ile Orta Asya kökleri arasındaki ilişkiyi bozuyordu. Yine on altıncı yüzyıldaki bazı İslam kaynaklarında Osmanlı sülalesi Komnen hanedanına mensup, din değiştirmiş bir prensin çocukları olarak gösteriliyordu. *Bezm-ü Rezm'e* göre ise Osmanlılar Moğol soyundandı ve onların kurucusu Osman cahil ve basit bir Moğol'du.¹⁶⁶ Köprülü bu tezlerle karşı çıkarak, Osmanlıların, Oğuzların Kayı boyundan olduklarını savlamış ve böylece Orta Asya ile Osmanlılar arasındaki kültürel ve sosyal devamlılığın sürekliliğini bozma tehditlerine karşı gardını almıştır.

Böylece Orta Asya'da başlayan Türk kültürel yaşamı, Köprülü'nün tezlerinde, mümkün olan en az bozulmayla Anadolu'ya kadar erişir ve bu kültür, son olarak Osmanlı Devleti'ni de ve onun mirasçısı olan Türkiye'yi de kurar. Böylelikle Köprülü, Türkiye'yi kendisine ait geniş bir geçmiş, belli bir yurt ile özel bağı, kuvvetli bir yazılı geleneği ve uygarlık kurma yeteneği ile sarmalayarak, güncel siyasette ulus olma ölçütlerinin tümünü gerçekleştiren bir ülke şeklinde sunar. Görünen odur ki, Köprülü'nün bu uzun soluklu anlatısında, Türklerin bugüne kadar yaşamlarını sürdürmüş olmaları, onların ulusal kültürlerine sahip çıkmalarıyla mümkün olmuş, ulusal kültürün reddedildiği ya da sahip çıkılma-

¹⁶⁵ Köprülü, F. (1999) *Osmanlı'nın Etnik Kökeni*, Kaynak, İstanbul, s.77,78.

¹⁶⁶ *Ibid*, s.79, 80.

dığı anlar, onlar için düşüşler getirmiştir. Yani Türkler muhafaza etmeleri gereken değerleri muhafaza ettikleri sürece hep başarılı olacaklardır ve muhafaza edilmesi gereken olgu, ulusal kültürdür.

Fuat Köprülü'nün muhafazakârlığı, yalnızca Ziya Gökalp'in medeniyet-hars ayrımı bağlamında, onun bu ikiliden hars'ı muhafaza etmeye çalışması olarak kalmamıştır. Köprülü, bu harsı, yani kültürü, bugünden, yani modern çağdan bakarak geçmişte yeniden kurmuştur. Böylece Köprülü'nün muhafazakârlığındaki önemli noktalardan biri, Doğu'yu, Batı yöntemleriyle yeniden yapılandırması olmuştur. Türkler, mümkün olan en eski çağlarda tanımlanmışlar ve bir öz ile sarmalanmışlar, daha sonra da bu öz, çağlar boyunca sertliğini koruyarak bir töze dönüştürülmüş ve böylece öz muhafaza edilmiş görünmüştür. Köprülü, dipnotlara ve kaynaklara dayalı, eleştirel ve yorum getiren bir şekilde, Batının bilimsel tarih yazımı yöntemlerini kullanarak, Türkleri her geçtikleri bölgeden, mümkün olan en az etkiye maruz kalarak sıyrılmış, başka devletleri, kavimleri ve uygarlıkları etkilemiş, ancak dışsal kültürel bileşenlerden ancak çok kısıtlı ve kendi ulusal kültür ve "öz"lerini yitirmemiş bir ebedi ulus şeklinde sunmuştur.▽

KAYNAKÇA

- AKBAYRAK, H. (2009) *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine: İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulus Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları*, Kitabevi, İstanbul
- ALPAY, Y. (2003) "Fuat Köprülü", *Muhafazakârlık*, (ed. A. Çiğdem), İletişim, İstanbul
- ALPAY, Y. (2004) "Türk'üm, Doğruyum, 'Beyaz'ım", *Bilgi ve Bellek*, Vol.1 (2)
- ALPAY, Y. (2007) A Glimpse into the First Racist Approach in the Ottoman Empire: The "Scientific" Racism of Abdullah Cevdet, Boğaziçi University Institute for Graduate Studies in Social Sciences, Yüksek Lisans Tezi
- ALPAY, Y. (2012) "Fuat Köprülü'nün Muhafazakarlığı", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- ALPAY, Y. (2012) "Türklüğün Antropolojik İcadı", *Akşam Kitap*, Sayı:18
- ANDERSON, B. (2006) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London
- ATATÜRK, M.K. (1961) *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I*, (haz. Uman, N.) Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara
- AVCIOĞLU, D. (1974) *Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt I*, İstanbul Matbaası, İstanbul
- BANARLI, N.S. (1960) *Yahya Kemal'in Hatıraları*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul
- BARZUN, J. (1965) *Race: A Study in Superstition*, Harper & Row, New York

- BERKTAY, H. (1983) *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul
- CALHOUN, C. (1997) *Nationalism*, University of Minnesota Press, Minneapolis
- CARR, E.H. (1945) *Nationalism and After*, MacMillan, London
- DE WAAL MALEFİJİT, A. (1974) *Images of Man: A History of Anthropological Thought*, Knopf, New York
- DE WEESE, D. (2006) "Foreword", *Early Mystics in Turkish Literature*, (Köprülü, F.) (çev. Leiser, G.), Routledge, London
- DİVİTÇİOĞLU, S. (1999) *Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu*, Yapı Kredi, İstanbul
- DRESSLER, M. (2012) "Fuat Köprülü'nün Tarih Yazısına Milliyetçiliğin Etkisi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- DRESSLER, M. (2010) How to Conceptualize Inner-Islamic Plurality/Difference: 'Heterodoxy' and 'Syncretism' in the Writings of Mehmet F. Köprülü (1890–1966), *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol.37 (3)
- EMECEN, F.M. (2001) "Gazaya Dair XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul
- FERİDUN, H. (1939) "Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam", *Yedigün*, Sayı:352
- FUCHS, E. (2002) "Conceptions of Scientific History in the Nineteenth-Century West", *Turning Points in in Historiography: A Cross-Cultural Perspective*, (ed. Wang, Q.E. & Iggers, G.G.), The University of Rochester Press, New York
- GALİP, R. (1932) "Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara
- GİBBONS, H.A. (1998) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, (çev. Özdem, R.H.), 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Ahlaki Türkçülük", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Garba Doğru", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Halka Doğru", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Hars ve Tehzib", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Milli Kültür ve Medeniyet", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKALP, Z. (1999) "Türkçülüğün Tarihi", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

- GÖKALP, Z. (2011) "Tarih İlim mi? Yoksa Sanat mı?", Milli Tarihin İnşası, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul
- GÖKAP, Z. (1999) "Milli Tesevüdü Kuvvetlendirmek", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- GÖKAP, Z. (1999) "Milli Vicdanı Kuvvetlendirmek", *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı
- GUEHENNO, J.M. (1998) "Ulusların Sonu", (çev.Özcan, M.E.) Demokrasinin Sonu, Dost, Ankara
- HARRIS, M. (1968) *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, Crowell, New York
- HEYD, U. (1950) *Foundations of Turkish Nationalism, The Life and Teachings of Ziya Gökalp*, Luzac & Company and The Harvill, London
- HILL, C.L. (2002) "National Histories and World Systems: Writing Japan, France, and the United States", *Turning Points in in Historiography: A Cross-Cultural Perspective*, (ed. Wang, Q.E. & Iggers, G.G.), The University of Rochester Press, New York
- HOBBSAWM, E.J. (1997) *Nations and Nationalism*, Cambridge University Press, Cambridge
- IGGERS, G.G. (2000) *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, (çev. Güven, G.Ç.), Tarih Vakfı Yurt, İstanbul
- IGGERS, G.G. (2003) "20. Yüzyılda Tarih Yazımı", (çev. Elhüseyni, N.), *Tarihin Kötiye Kullanımı*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul
- İNALCIK, H. (1962) "The Rise of Ottoman Historiography", (ed. Lewis, B. & Holt, P.M.), *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, Oxford
- İNAN, Afet (1947) *Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri ve Türkiye Tarihi*, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket), Türk Tarih Kurumu, Ankara
- İNAN, A. (1932) "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara
- İNAN, A. (1939) "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, Vol.3 (10)
- KAISER, T. (2000) "The Evil Empire? The Debate on Turkish Despotism in Eighteenth-Century French Political Culture", *The Journal of Modern History*, Vol.72 (1)
- KARAMUSTAFA, A. (2005) "Yesevilik, Melametilik, Kalenderilik, Vefailik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ocak, A.Y.), Türk Tarih Kurumu, Ankara
- KARPAT, K. (2012) "Mehmet Fuat Köprülü ve Osmanlı: Muhafazakar Modern Bir Tarihçi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara

- KAŞGARLI, Mahmud (1939) *Divanü Lugat-it Türk Tercümesi*, (çev. Atalay, B.), Cilt I, Alaeddin Kırıl Basımevi, Ankara
- KEDOURIE, E. (1961) *Nationalism*, Hutchinson & Co., London
- KILIÇBAY, M.A. (2000) "Osmanlı Kuruluşunun Efsanevi Yanı", *Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Efsaneler ve Gerçekler*, İmge, Ankara
- KÖPRÜLÜ, F. (1327) "Edebiyatlar Arasında", *Servet-i Fünun*, Vol.41 (1043)
- KÖPRÜLÜ, F. (1327) "Sanatkar ve Hayat", *Servet-i Fünun*, Vol.42 (1067)
- KÖPRÜLÜ, F. (1327) "Tahassüsât-ı Sanat: Din ve Edebiyat", *Servet-i Fünun*, Vol.41 (1047)
- KÖPRÜLÜ, F. (1328) "Türklük ve Yeni Lisan", *Servet-i Fünun*, Vol.42 (1091)
- KÖPRÜLÜ, F. (1329) "Tercüme-i Hal: Yunus Emre, Asarı", *Türk Yurdu*, Vol.4 (43)
- KÖPRÜLÜ, F. (1329) "Türk Edebiyatı Tarihi: Yunus Emre, Asarı", *Türk Yurdu*, Vol.5
- KÖPRÜLÜ, F. (1329) "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", *Bilgi Mecmuası*, No:1
- KÖPRÜLÜ, F. (1330) "Hace Ahmed Yesevi: Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, Sayı:1
- KÖPRÜLÜ, F. (1333) "Bizde Milli Tarih Yazılabilir mi?", *Yeni Mecmua*, Sayı:12
- KÖPRÜLÜ, F. (1336) "Osmanlı Tarihi Meselesi", *Dersaadet*, 30 Eylül
- KÖPRÜLÜ, F. (1336) "Tarihimizi Nasıl Yazabiliriz?", *Ümid*, Sayı:12
- KÖPRÜLÜ, F. (1337) "Milli Hars", *İkdam*, 18 Haziran
- KÖPRÜLÜ, F. (1337) "Tarih Kırıntıları", *İkdam*, 9 Ağustos
- KÖPRÜLÜ, F. (1343) *Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar*, *Matbaa-i Amire*, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, F. (1927) "Münevver Karşısında Tarih", *Hayat*, Vol.1 (7)
- KÖPRÜLÜ, F. (1927) "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi – Gibbons ve Giese'nin Eserleri Münasebetiyle – I", *Hayat*, Vol.1 (11)
- KÖPRÜLÜ, F. (1932) "Türk Tarihi Hakkında Bazı Umumi Meseleler", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, T.C. Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Ankara
- KÖPRÜLÜ, F. (1970) "Bektaş", *İslam Ansiklopedisi: İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati*, Cilt II, Milli Eğitim, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, F. (1991) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara
- KÖPRÜLÜ, F. (1999) *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- KÖPRÜLÜ, F. (1999) *Osmanlı'nın Etnik Kökeni*, Kaynak, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, F. (2000) *Anadolu'da İslamiyet*, İnsan, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, F. (2004) *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Etkileri*, Akçağ, Ankara

- KÖPRÜLÜ, F. (2011) "Bizde Tarih ev Müverrihler Hakkında", *Milli Tarihin İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul
- LEISER, G. (2012) "Çağdaş Türkoloji Araştırmalarında Köprülü'nün Yeri", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- LINDNER, R.P. (1983) *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Indiana University, Bloomington
- MACMILLAN, M. (2002) *Paris 1919, Six Months That Changed the World*, Random House, New York
- MEINECKE, F. (1970) *Cosmopolitanism and the National State*, Princeton University Press
- OCAK, A.Y. (2012) "'Postmortem' Eleştirilerin Odağında 'Kült' Bir Tarihçi: Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- OKAY, O. (1981) *Serves Antlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- ORTAYLI, İ. (2010) "Resmi Tarihçilik Sorunu Üzerine", *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarihyazımı*, (ed. Berktaş, A.), Türkiye İş Bankası, İstanbul
- PALTI, E.J. (2002) "The Nation as a Problem: Historians and the 'National Question'", *History and Theory*, Vol.40 (3)
- PARLA, T. (1985) *The Social and Political Thought of Ziya Gökalp 1876-1924*, E.J. Brill, Leiden
- SAFA, P. (1999) *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken, Ankara
- SMITH, A.D. (1991) *National Identity*, Penguin, London
- SMITH, A.D. (2001) "Milliyetçilik ve Tarihçiler", *Tartışılan Sınırlar, Değişen Milliyetçilik*, (çev. Türkmen, İ.), Şehir, İstanbul
- SMITH, A.D. (2002) *Ulusların Etnik Kökeni*, (çev. Bayramoğlu, S. & Kendir, H.), Dost, Ankara
- SNYDER, L.L. (1962) *The Idea of Racism, Its Meaning and History*, Van Nostrand Reinhold Company, New York
- SÖNMEZ, E. (2012) "Annales Okulunun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- SUNY, R.G. (2001) "Constructing Primordialism: Old Histories for New Nations", *The Journal of Modern History*, Vol. 73 (4)
- ŞİMŞEK, A. & Satan, A. (2011) "Türkiye'de Milli Tarihin İnşası", *Milli Tarihin İnşası*, (haz. Şimşek, A. & Satan, A.), Tarihçi, İstanbul
- TANSEL, F. (2006) "Preface to the Second Edition", *Early Mystics in Turkish Literature*, (Köprülü, F.) (çev. Leiser, G.), Routledge, London

- TANSEL, F.A. (1966) "Memleketimizin Acı Kaybı: Prof. Dr. Fuad Köprülü", *Belleten*, Sayı:30
- TANSEL, F.A. (1969) "Fuad Köprülü'nün 1913'te Türk Milliyetçiliği Hakkında Bazı Fikirleri: Türklük-İslamlık", *Türk Kültürü*, Sayı:81
- TEKELİ, İ. (1998) "Uluslaşma Süreçleri ve Ulusçu Tarihyazımı Üzerine", *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*, Dost, Ankara
- TOPRAK, Z. (2012) "Tarih, Antropolojik Dilbilim ve Güneş-Dil Teorisi", *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan, İstanbul
- TUNÇAY, M. (1991) *Cihat ve Tehcir*, Afa, İstanbul
- TUNÇAY, M. (2012) "Etik Açından Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- TURAN, O. (1953) "Mukaddime", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, (Melanges & Köprülü, F.), Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi, İstanbul
- İNALCIK, H. (1968) "Türk İlimi ve M. Fuad Köprüü", *Türk Kültürü*, Vol.6 (65)
- FILİPOVIÇ, N. (1999) "Müellif Hakkında Not", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Köprülü, F.), Türk Tarih Kurumu, Ankara
- WEISS, M.L. & Mann, A.E. (1975) *Human Biology and Behavior: An Anthropological Perspective*, Little Brown, Boston
- WITTEK, P. (2000) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (çev. Berktaş, F.), Pencere, İstanbul
- WHITE, H. (1975) *Metahistory, The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore
- YILDIRIM, R. (2012) "Büyükülüğün Büyümeye Set Çekmesi: Fuat Köprülü'nün Türkiye'de Yesevîlik Araştırmalarına Katısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Mehmet Fuat Köprülü*, (ed. Taştan, Y.K.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara

